

A nagy elűzetés

Agrárbefektetések és hajsza a földért

Thomas Fritz

A nagy elűzetés

Agrárbefektetések és hajsza a földért
Thomas Fritz

A mű eredeti címe: Das große Bauernlegen

© FDCL-Verlag, Berlin, 2010 | ISBN: 978-3-923020-51-5

Szerző: Thomas Fritz

Fordította: Sarbu András

Szerkesztette: Újszászi Györgyi

Kiadó: Védegylet Egyesület

Felelős kiadó: Keszthelyi Zsuzsanna főtktár

Címlapkép: Paraguay, rendőrök fellépése a földnélküli kisparasztok ellen, Diario *Ultima Hora*

Tervezés: Mathias Hohmann

Kapcsolat: 1088 Budapest, Szentkirályi utca 6.

Telefon: (1) 269 4251

E-mail: iroda@vedegylet.hu

www.vedegylet.hu

Pályázati azonosító: **NCA-NK-10-B-0514**

A kiadvány az Európai Unió támogatásával készült. A kiadvány tartalmáért kizárólag a szerző felelős, és semmiképpen nem tekinthető az Európai Unió álláspontjának.

Ez a kiadvány az Európai Unió által támogatott „Trade Justice” projekt keretében jelent meg. A projekt az Európai Unió fejlesztési és kereskedelmi politikájának nagyobb következetességéért száll síkra az egyenlőség és a fenntartható fejlődés érdekében. A projekt partnerszervezetei: Ecologistas en Acción (Spanyolország), FDCL (Németország), Glópolis (Cseh Köztársaság), Védegylet (Magyarország) és Transnational Institute (Hollandia). A kiadvány tartalma a kiadó kizárólagos felelőssége.

Budapest, 2011

A nagy elűzetés

Agrárbefektetések és hajsza a földért

Thomas Fritz

Chile-Latin-Amerika Kutató- és Dokumentációs Központ (FDCL), Berlin **2010. december**

Tartalom

1. Bevezetés	3
2. Az agro-pesszimizmus vége	4
2.1. Pénz a földből: Közvetlen külföldi befektetések	5
3. Hajsza a földért	7
3.1. Kormányzatok: A földművelés kiszervezése	7
3.2. Pénzügyi befektetők: Nyerészkedők kirándulása	9
3.3. Termőföld a lerakatban: Egy pillantás a Deutsche Bank alapjaira	11
3.3.1. Cosan: a mocskos cukorbáró	11
3.3.2. A Cresud és a természet-mészárlás	12
3.3.3. Wilmar: a brutális pálmaolaj gigász	12
3.3.4. Khon Kaen Sugar Industry: a támogatott földrabló	13
3.3.5. Olam International: a csalás, mint üzleti modell	14
3.4. Kerülő úton: Fejlesztési bankok az üzletben	15
3.5. Üres ígéretek: Az agrárbefektetések hiányosságai	15
4. Homokot vagy olajat a gépezetbe: Mit lehet tenni a földrablás ellen?	18
4.1. Kenőanyagok és placebók: A hivatalos válasz	18
4.2. Egy alternatív megoldás	19
5. Végjegyzetek	23

1. Bevezetés

A magán és állami befektetők egyre növekvő mértékben vadásznak mezőgazdasági területekre a déli féltekén. Ezt nem csak az élelmiszer-válság, az éghajlatváltozás és a mezőgazdasági nyersanyagok iránti növekvő kereslet, hanem a pénzügyi befektetők, valamint néhány tőkeerős, de termőföldben szegény kormányzat egyre nagyobb érdeklődése is hajtja. Ennek az új földszerzésnek a mértékéről még nincsenek megbízható adatok, de az első becslések hatalmas nagyságrendre utalnak. A Világbank legutóbbi, a „termőföld iránt világszerte megmutatózó érdeklődés növekedéséről” készült jelentése, a kiadott sajtóközlemény értékelése szerint, arra a következtetésre jutott, hogy csak a 2008 októbere és 2009 augusztusa közötti időszakban, a beharangozott nagyobb földüzletek összességükben legalább 46,6 millió hektárt érintettek¹. Ez nagyjából Svédország területével egyezik meg (45 millió hektár).

Annak ellenére, hogy az még nem világos, hogy ezek a programok a tervezett mértékben valósulnak-e meg, valószínűnek tűnik, hogy nem egyszerűen csak szándéknyilatkozatokról van szó. A Világbank kutatásai alapján a programok több mint kétharmada már hivatalos engedéllyel rendelkezett. Több mint 30%-uknál már a munkálatok előkészítése zajlott, és 21% már termelt is, még ha kezdetben, a bejelentések szerint, csak kis területen is. Mindössze az engedélyezett agrárvállalkozások 18%-ában nem kezdődtek meg a munkálatok². Ehhez hozzájön még az is, hogy a földvásárlásokról szóló hírek sem fogytakoznak. A súlyos gazdasági és pénzügyi válság múlásának első jeleire egyre többen bocsátanak egyre több pénzt az agrárberuházások rendelkezésére.

A vonzó célszörzágok közé azok tartoznak, melyekben a talaj termékeny, csekély a gépesítettség és gyenge a termőföld-szabályozás. A beruházásokra leginkább ott kerül sor, ahol a hagyományos földhasználókat könnyű elűzni, nagy kiterjedésű monokultúrák valósíthatók meg és a gépesítés gyors termelékenység növekedést ígér. Az új földszerzés ezért kifejezetten nagy ökológiai és társadalmi veszélyekkel fenyegeti a fejlődő országokat. Az iparszerű termelési modell során a talaj termő-

képessége, a víz minősége és az élővilág sokszínűsége csökken, illetve a kistermelők, az őslakosok és a pásztorok gyorsuló elűzésével jár. Ez a veszély még azokat a lakosokat is fenyegeti, akiknek saját tulajdonuk van, vagy olyanokat is, akik bizonytalan föld- és vízhasználati joggal rendelkeznek. Ezen túlmenően a fogyasztók élelmezés-biztonságáról is rendelkezni kell, mivel az exportra termelő területek növekedésével a hazai piac ellátásában nő a fennakadások veszélye. Végezetül, ezek a földüzletek növelik a földért, a vízért és az élelemért kirobbanó konfliktusok veszélyét.

Ugyanakkor a hivatalos fejlesztéspolitika intézményei az agrárbefektetéseket alapvetően lehetőségnek értékelik, hiszen végre ismét pénzeszközök áramlanak a déli félteke sokáig elhanyagolt mezőgazdaságába. Véleményük szerint a veszélyeket magatartási irányelvekkel, gazdálkodási szerződésekkel és a földhasználati jogok szabályozásával csökkenteni lehet. Ezek az intézkedések azonban nem elégségesek a kistermelők kitelepítéstől való hatékony megóvásához, a vidéki szegénység megszüntetéséhez és a természet kirablásának megfékezéséhez, mivel az egyre gyakoribb földüzletek csak egyetlen elemét jelentik a déli félteke mezőgazdasági szerkezetváltásának Európa és Észak-Amerika példáját követve. A kritikus kérdés az, hogy a fejlődő országok egy olyan szerkezetváltással, amely az ipari országokban a paraszti társadalom nagymértékű felbomlásához vezetett, jelen pillanatban egyáltalán képesek-e megbirkózni.

Jelen kiadvány leírja az új földszerzést, az azt mozgóató erőket, az emberiségre és a természetre leselkedő veszélyeit, illetve a termőföldért folyó egyre növekvő verseny megfékezésének eszközeit. Először ismerteti azt az agrár-pesszimizmust, ami a déli félteke mezőgazdaságának sokéves elhanyagolásához vezetett, és amit most egy igazi mezőgazdasági felvirágzás látszik követni (2. fejezet). Ezt követően kitér a termőföldért jelenleg folyó hajszra sok szereplőjére, kormányzatokra, vállalatokra és fejlesztési bankokra, valamint az agrárberuházások nyilvánvaló hiányosságaira is. Emellett egy pillantást vet a *Deutsche Bank* DWS

Vagyonkezelő Alapjára, amelyik a legerőszakosabb földvásárlási akciók egész sorát hajtotta végre (3. fejezet). Végezetül azok a hivatalos fejlesztési és együttműködési intézkedések kerülnek terítékre, melyeknek a mezőgazdaság felfutásából fakadó

veszélyeket kellene csökkenteniük. Mivel ezek alig elégségesek a területekért folyó verseny, a kitelepítések és a vidéki szegénység megfékezésére, kiegészítő alternatív politikai beavatkozási lehetőségek felvázolására is sor kerül.

2. Az agrár-pesszimizmus vége

A fejlődéspolitika fokozott elvárásai az agrárbefektetések új hullámával kapcsolatban arra építenek, hogy a déli félteke mezőgazdaságát az elmúlt 30 évben nagymértékben elhanyagolták. A kormányzatok a mezőgazdaság részesedését nagyban leegyszerűsítették az állami szerepvállalásra. Noha ezek közül az országok közül többekben szerkezetváltás is lezajlott, ami a mezőgazdaság jelentőségét az iparral és a szolgáltató szektorral szemben csökkentette, ez a legtöbb állam esetében nem volt igaz, különösen nem Fekete-Afrikában, ahol a mezőgazdaság szerepe napjainkban is jelentős.

Ezekben az erősen mezőgazdasági jellegű országokban az agrárkiadások aránya az összes közkiadáshoz viszonyítva 1980 és 2004 között 6,9%-ról 4%-ra esett, annak ellenére, hogy a mezőgazdaság változatlanul a GDP közel 29%-át adja (lásd az 1. táblázatban). Másképp játszódtott le a fejlődés sok gyorsan fejlődő ázsiai országban, melyekben a mezőgazdaság részesedése a termelésből 24,4%-ról a GDP 15,6%-ra csökkent. Átalakulásuk kezdetén azonban ezek az országok továbbra is költségvetésük nagy hányadát fordították a mezőgazdaságra (1980-ban 14,3%-ot). Még az erősen városiasodott országok is közkiadásaik 8,1%-át fordították 1980-ban a mezőgazdaságra,

azaz többet, mint a mezőgazdasági jellegű afrikai országok. Az országok mindhárom típusára jellemző azonban, hogy a mezőgazdaságba – termelési részesedéséhez viszonyítva – alapvetően kevés közpénz áramlik.

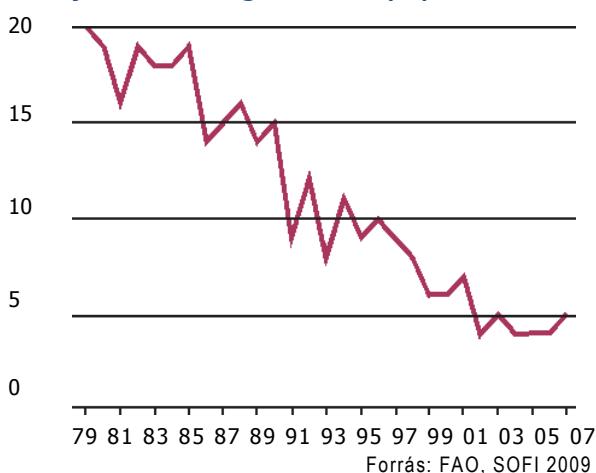
Ennek a folyamatnak a megfordítására, az Afrikai Unió kormányai 2003-ban kötelezték magukat a Maputo-Nyilatkozatban, hogy 2008-ig minimum nemzeti költségvetéseik 10%-át fogják a mezőgazdaság területén befektetni. Az eredmény azonban mindezidáig még várat magára. Sajnos az 53 afrikai állam közül mindössze hétnek sikerült ezt a célt elérnie, és majdnem ugyanennyiben még csökkentek is a mezőgazdasági kiadások³.

Még markánsabb a mezőgazdaság elhanyagolása a fejlesztési támogatások terén. Noha világszerte a szegények háromnegyed része él vidéken, az agrárszektor részesedése a kettő- és többoldalú fejlesztési támogatásokból az 1979-es 20%-ról mindössze 3%-ra esett 2005-re (lásd az 1. ábrát). A Világbank 2008-as, a világ fejlettségéről kiadott jelentésében megjegyzi, hogy „a mezőgazdaság elhanyagolása már csak azért is meglepő, mert a háttérben eközben a vidéki szegénység növekedett.”⁴ Ennek ellenére ez a megállapítás alapvetően képmutató, mivel éppen a Világbank volt ennek a hanyatlásnak az egyik mozgatója, és ag-

1. táblázat: Mezőgazdasági közkiadások

	Agrár-országok		Átalakulóban lévő országok		Városiasodott országok	
	1980	2004	1980	2004	1980	2004
A mezőgazdasági kiadások részesedése az összes kiadásból (%)	6,9	4,0	14,3	7,0	8,1	2,7
A mezőgazdaság részesedése a GDP-ből (%)	28,8	28,9	24,4	15,6	14,4	10,2

1. ábra: A mezőgazdaság részesedése a hivatalos fejlesztési támogatásokból (%) 1979-2007

rátámogatásait különösen nagymértékben csökkentette.

A visszaesés alapvető okai közé tartoznak a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap szerkezetváltási programjai. Ezek nemcsak az állami támogatások csökkentését várták el az eladósodott országokban, hanem még a piac megnyitását is az ipari országok támogatott agrártermékei számára, valamint az átállást a helyi alapvető élelmiszerek termeléséről az exportképes termények („Cash Crops”) termelésére. A nemzetközi pénzügyi szervezetek szorításában agrárbankokat zártak be, agrártanácsadókat hívtak vissza, fejlesztési beruházásokat hagytak félbe, terményfelvásárlási programokat állítottak le, állami gabonataralékok olvadtak el és az eme szolgáltatásokért nagyban felelős állami kereskedelmi hatóságokat zártak be, illetve tettek tönkre.

A vidékfejlesztési források elapadásában a mezőgazdasági termékek 1970-es évek közepétől három évtizedig tartó alacsony ára ugyanígy szerepet játszott. Az árcsökkenés oka az iparosodott országokban és néhány fejlődő országban nagymértékben a hatalmas termelékenység-növekedés volt, amely túltermeléshez és a világpiac elárasztásához vezetett. Emellett, az USA és az EU mezőgazdasági támogatásai az árakat részben az előállítási költségek alá nyomták, kiszorítva ezzel az importáló országok termelőit a piacról.⁵ Ezért, nem teljesen alaptalanul, a fejlesztési támogatások folyósítói számára értelmetlennek tűnt a mezőgazdaságba befektetni. Az volt a vélekedés, hogy támogatások nélkül a termelők úgysem tudnának talpon maradni az északi félteke olcsó termékei ellenében. Ezért a déli félteke mezőgazdaságának elhanyagolása az észak-amerikai és európai gát-

lástalan merkantilizmus következménye is, és ez mind a mai napig biztosítja saját agrárcégeik uralmát is a világpiacon.

Élelmezés-biztonság szempontjából a következmények pusztítóak: míg a fejlődő országok agrárkereskedelmi mérlege az 1970-es években többletet mutatott, addig ma, három évtizednyi neoliberális szerkezeti kiigazítás után, kétharmaduk nettó élelmiszerimportőr – ami rendkívül fenyegető az emelkedő élelmiszerárakat látva.⁶ Már a legutóbbi nyersanyag-árrobbanás során is jelentősen megemelkedtek az élelmiszerimport költségei. Csak a 49 legfejletlenebb ország (LDC) élelmiszerimportjának kiadásai 9 milliárd dollárról 24 milliárdra nőttek 2002 és 2008 között.⁷ Ehhez hozzá kell még venni, hogy a növekvő élelmiszerimport nem csak a hazai élelmiszertermelés iránti keresletet csökkenti, hanem a saját élelmiszerfeldolgozó ipar fejlődését is aláássa.

Az agrártermékek világszerte növekvő kereslete, illetve az olyan szűkös erőforrások, mint a víz és a föld iránti, egyre növekvő verseny miatt, úgy tűnik, hogy a Világbank által az elmúlt években megállapított „agrár-pesszimizmus” csökkenőben van, a növénytermesztés és az állattenyésztés felé forduló fokozódó érdeklődés következtében. A rendkívül alacsony kiindulási szinthez képest ismét egyre több forrás áramlik a mezőgazdaságba.

Ezáltal az elmúlt években a mezőgazdasági fejlesztési támogatások, legalábbis az abszolút számokat tekintve, újra szerény növekedésnek indultak. Az OECD adatai alapján, a kettő- és többoldalú mezőgazdasági segélyek 2003-2004-ben még 5 milliárd dollárra rúgtak, de 2007-2008-ra már 7,2 milliárd dollárra emelkedtek.⁸ A Világbank is azt állítja legújabb jelentésében a „termőföld iránti növekvő kereslet” kapcsán, hogy a 2007-2008-as nyersanyagár-robbanás az „agrárszektor újbóli felfedezését hozta magával, különböző befektetői csoportok részéről”.⁹

2.1. Pénz a földből: Közvetlen külföldi befektetések

Az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD) is megállapította, hogy a „mezőgazdaságot mind a köz-, mind a magánszféra újra prioritásként kezeli.” A közvetlen külföldi befektetések (KKB) folyamatos zsugorodása a déli félteke mezőgazdaságába az „utóbbi években az ellenkező irányba fordult”.¹¹ Míg a KKB beáramlása a fejlődő országok mező- és erdőgazdálkodásá-

ba, illetve halászatába 1989-91 között átlagosan évi 600 millió dollárt tett ki, addig a 2005-2007 között eltelt időszakban évi 3 milliárd dollárra emelkedett. A KKB állománya a fejlődő országok mezőgazdaságában 1990 és 2007 között 4,6 milliárd dollárról 18 milliárdra nőtt.¹²

Az UNCTAD ezzel kapcsolatban azt állapította meg, hogy egy sor új befektető jelent meg, akik most kezdenek el a mezőgazdaságba befektetni. Ezekhez különböző állami alapok, államilag támogatott magánvállalkozások, kis feltörekvő vállalatok, magán befektetési alapok, valamint különböző ágazatok nagyvállalatai tartoznak, többek között a kereskedelem, a szállítás és az energiaipar területéről. Míg az állami szereplőket az agrártermékek (élelmiszerek, takarmányok, bioenergia és megújuló nyersanyagok) ellátásának biztosítása hajtja, addig a magángazdaság szereplőit elsősorban a jövedelmező üzleti lehetőségek, a haszonszerzés mozgatja.¹³

Figyelemre méltó, ahogy a nemzetközi vállalkozások újra felfedezték az elsődleges mezőgazdasági termékeket, mivel ezek erről a területről a második világháborút követően nagymértékben kivonultak. Addig sok nemzetközi vállalkozás vett részt az agrárszektor vertikális integrációjában, mely az olyan exportképes trópusi növényekből, mint a cukor, a banán, a kávé, a kakaó vagy a tea ellátását saját nagyméretű ültetvényeivel biztosította. A háborút követő időszakban a déli félteke legtöbb országa, melyek közül néhány éppen akkor vált függetlenné, elkezdte visszaszerezni az ellenőrzést saját természeti erőforrásai fölött, a termőföldet is beleértve. Az 1960-as és 1970-es években államosítási hullámok voltak, s ezek során számos nemzetközi vállalatot is kisajátítottak. A bankok és a biztosítók után a mezőgazdaságban zajlott le a legtöbb kisajátítás a fejlődő országokban (272 eset az összesen 1369 kisajátítás közül, 1960 és 1976 között). Dél- és Kelet-Ázsiában a kisajátítások csaknem fele a mezőgazdaságot érintette.¹⁴

Az 1980-as évek elejéig sok ország szigorította a külföldiek földtulajdonlására vonatkozó szabályait, amely megváltoztatta az elsődleges mezőgazdasági termékekbe való befektetések lehetőségeit. Ennek ellenére az évekig ültetvényeken gazdálkodók nem hagytak teljesen fel ezzel a megoldással, csak innentől kezdve sok nemzetközi vállalat az agrártermékeket nem saját területen folytatott termeléssel, hanem különböző termeltetési szerződésekkel biztosította. A termeltetési szerződések

keretében, kistermelők saját földjükön termelnek exportképes növényeket magánvállalkozások számára. Gyakorta ez utóbbiak biztosítják a vetőmagot, a műtrágyát, a növényvédőszerket vagy a hiteleket, amelyekkel a kistermelők tőlük vásárolhatják meg az alapanyagokat. Ellentételezéseként a cégek a termést átveszik, amennyiben az követelményeknek megfelel. Különösen gyakoriak a termeltetési szerződések az olyan könnyen romló termények körében, mint amilyenek a gyümölcsök, a zöldségek, a fűszerek, a dohány, a tea és a biotermékek.

A termeltetési szerződések számának növekedéséért azonban nem csak a földtulajdonlás korlátozása okolható, hanem a tőkebefektetők növekvő jövedelmezőség iránti igénye is. A pénzügyi szektor az agrárvállalkozásoktól nagyobb haszonkulcs célkitűzéseket várt el, amely miatt ezek a közvetlen agrártermelésből visszavonultak, és a mezőgazdasági termékláncolat olyan jövedelmezőbb elő- és utótárolási szegmenseire koncentráltak, mint amilyen a vetőmagtermesztés, a munkagép- és növényvédőszer-gyártás, vagy az alapanyag-kereskedelem, -feldolgozás és forgalmazás.

Ennélfogva, azoknak a nemzetközi vállalatoknak, melyek a fejlődő országok mezőgazdaságában akarnak vállalkozni, alapvetően négyféle lehetőségük van:¹⁵

1. Vásárolhatnak agrártermékeket a déli félteke piacain, akár saját feldolgozásra, akár kereskedelmi célból.
2. Közvetett kapcsolatokat alakíthatnak ki gazdákkal vagy agrárvállalkozásokkal, melyek során a) mezőgazdasági alapanyagokat adnak el, vagy licencálnak (műtrágyák, kártevőirtószerek, vetőmagok, gépek) vagy b) agrártermékek megrendelőiként, minőségi követelményeket írnak elő, melyeket a termelőknek be kell tartaniuk.
3. Termeltetési szerződések keretében közvetlen szállítói kapcsolatot alakíthatnak ki a gazdákkal vagy az agrárvállalkozásokkal, a termelés szoros ellenőrzésével, valamint tanácsadás és mezőgazdasági alapanyagok biztosításával.
4. Végezetül, külföldi közvetlen befektetésekkel (vállalkozásalapítással, tőkerészesedéssel vagy átvétellel) saját maguk is beszállhatnak a mezőgazdasági termelésbe, és a termelést saját vállalkozásuk keretei közé integrálhatják.

Termőföld felett közvetlenül csak a negyedik lehetőség esetében rendelkezhetnek, közvetlen

befektetéssel. Ennek keretében, vagy megvásárolhatják a vállalkozások a földet, vagy bérelhetik azt. Az egyre növekvő számú földüzlet csak egy elem – még ha nagyon fontos is – a mezőgazdaság újralfelvezésének egyre erősödő folyamatában. Ez azonban nem csak a termőföld feletti ellenőrzést célozza, hanem a fejlődő országok természeti erőforrásainak széleskörű átrendezését is, ipari termelési módszerek segítségével a növekvő vi-

lágpiaci kereslet kielégítésére. A területszerzés ezért csak a legláthatóbb jele a déli féltekére európai és észak-amerikai mintára erőszakolt mezőgazdasági átalakulásnak. Mivel ez az iparosodott országokban a paraszti társadalom felbomlásához vezetett, fennáll a kérdés, hogy a fejlődő országok egy ilyen mélyreható szerkezetváltozáshoz elég fejlettek-e már?

3. Hajsza a termőföldért

3.1. Kormányzatok:

A földművelés kiszervezése

Az új földfoglalások szereplői közé, melyek eleinte nagy figyelmet kaptak, olyan kormányzatok is tartoznak, melyek föld- és édesvízkészleteik szűkössége miatt agrártermékek importjára szorulnak, többek között az Öböl-államok, Egyiptom, Líbia, vagy az olyan nagy népességű, gyorsan fejlődő országok, mint Kína és India. A 2007-2008-as árrobbanás és több fontos gabonatermelő ország exportjának leállítására miatt, erőltetett ütemben kezdtek el nem csak a világpiacon élelmiszereket vásárolni, hanem közvetlenül a mezőgazdasági termelésbe is befektetni külföldön, saját ellátásuk biztosítása érdekében. Az élelmiszerellátás ilyen *kiszervezéséhez* a tőkét állami bankok vagy alapok biztosítják, melyekkel, kormányaik megbízásából, vállalkozások veszik kezükbe külföldön a mezőgazdasági termelést.

Szemléletes példája ennek a líbiai állami alap, a Lybia Africa Investment Portfolio (LAP), amelyik egy Mali leányvállalata, a Malybia Agriculture révén 100 000 hektár egybefüggő területre tett szert az állami tulajdonú Office du Niger öntözött területén, hogy ott az öntözött területeket tovább növelje. Ez Mali legfontosabb rizstermesztő térsége, az ország éléskamrája. Az üzlet alapja egy eddig még nyilvánosságra nem került kormányközi egyezmény Líbia és Mali között.¹⁶ Több, mint 75 000 ember, többségükben kistermelő és pásztorcsaládok lakják a tervhez kiválasztott területet, Macina helység környékét, többségükben már sok évtized óta. A föld az Office du Niger tulajdona. Ennek ellenére az emberek letelepedhettek és falvakat

hozhattak létre ott, mivel az eddig nem volt lezárt. Nincsenek megfelelő földhasználati vagy lakhatási jogaik, mivel ilyeneket csak a korábban még nyilvántartásba nem vett területekre adnak ki. A gazdálkodók a természetes csapadékra alapozva, leggyakrabban kölest, kukoricát, földimogyorót, tököt, dinnyét és zöldségeket termelnek.

A német Technikai Együttműködés Társasága (GTZ) egy tanulmányában felfedi a befektetési szerződés egyes részleteit. E szerint Líbia 50 évre bérlti a területet, 99 évre való meghosszabbítás lehetőségével. A szerződés kilátásba helyezi az ingyenes földátruházást is (*gratuité de la terre*). A vízhasználati díjakon felül, amit amúgy minden felhasználónak fizetnie kell, semmilyen további kötelezettséget nem ír elő a szerződés a Malybia számára, sem a mali munkaerő foglalkoztatásának, sem a mali piac ellátásának tekintetében. Ezzel éppen ellenkezőleg: a Malybia által jelenleg kivitelezett infrastrukturális beruházások költségeinek egy részét a mali kormányzatnak kell fedeznie. Gyakorlatilag Mali eladósítja magát a líbiai vállalkozással szemben. A terv célja az élelmezésbiztonság – csak hogy kizárólag Líbiáé. A líbiai piac ellátására a Malybia rizst fog termeszteni, és állattenyésztő gazdaságot fog üzemeltetni.¹⁷ A vállalkozás alapvetően hibrid-rizst akar felhasználni, amihez egy kínai állami vetőmagtermelővel írt alá szerződést, feltehetőleg a Yuang Longping High-Tech Agrculture-rel, Kína vezető rizs-hibridekre szakosodott vállalatával.¹⁸

A földek átadása egyenként 25 000 hektáros darabokban fog megtörténni. Az első szakaszban a vállalkozás egy 40 km hosszú öntözőcsatornát és

egy utat épített a kínai CGC vállalattal. Már 150 gazdálkodó családnak kellett a terv miatt elköltöznie, házaikat lerombolták, földjeiket és falvaikat elárasztották. A CNOP (*Coordination des Organisations Paysannes*) mali gazdaszervezet adatai alapján, az érintetteknek még a felét sem kártalanították.¹⁹ Más különben, a befektetési szerződés semmilyen kártérítési kötelezettséget nem ír elő a Malibya számára. Ez kizárólag a mali állam feladata. A csatorna és az építmények fontos legeltetési útvonalakat vágnak ketté, melyekre a helyi pásztoroknak, nyájai számára szükségük van. Ezekben az útvonalakban korábban hosszú viszálykodások után állapodtak meg egymás között a pásztor- és az érintett parasztszaládok, akiknek a földjeit a nyájak szétaposták. Ezért a viszály a pásztorokkal ismét fellángolhat. Ezen kívül még a helyi erdők is a befektető kizárólagos kezelésében vannak.

Emellett, a helyben lakó rizstermelők, akik rendszerint nagyjából csak 3 hektárt művelnek meg, attól is félnek, hogy a Malibya terve földjeiken vízhiányhoz is fog vezetni. Ez a félelem jogosan tűnik. A vízmegosztással kapcsolatban a Malibya vezérigazgatója, Abdjalil Youssef azt nyilatkozta egy interjúban, hogy „az *Office du Niger*-nek előnyben kell részesítenie a mi elképzeléseinket, mivel ez egy stratégiai jelentőségű projekt, amely mindenkinek használ.” A továbbiakban nem csak a vízhasználati díjak, hanem adók és vámok alóli mentességre is igényt tartott.²¹ Egy, a német Újjáépítési Hitelintézet számára készült szakvélemény máris arra figyelmeztet, hogy a mali kormányzat ambiciózus építési tervei az *Office du Niger* területén „kivitelezhetetlenek”. „A rendelkezésre álló vizet szinte teljes egészében felhasználják a jelenlegi felhasználók.”²² Az öntözött területek megnövelése így nem csak a föld miatt vezet majd növekvő konfliktusokhoz a kistermelőkkel és a pásztorokkal, hanem a vízért folytatott versengés nagyfokú erősödése miatt is.

Egy másik példával szolgál Abdullah, szaúdi-arábiai király 2009 elején meghirdetett kezdeményezése szaúdi agrárbefektetésekre a tengerentúlon. A szaúdi kormány kiterjedt politikai és pénzügyi támogatást nyújt vállalkozásai számára ahhoz, hogy külföldön a szaúdi élelmiszerellátás biztosítására földet szerezhessenek, és azon fejlesztéseket hajthassanak végre.²³ Ehhez a kiválasztott országokkal kétoldalú megállapodásokat kötöttek, melyek biztosítják a befektetések biztonságát, az adó- és vámkedvezményeket, a termés

elszállításának garanciáit, valamint a földtulajdon-szerzés vagy a hosszú távú bérlet lehetőségét. Az előnyben részesített térségek közé tartozik Szudán, Etiópia, Pakisztán és a Fülöp-szigetek.

Ennek a kezdeményezésnek a keretében, a szaúdi *Hail Agricultural Development Company* (Hail Mezőgazdasági Fejlesztési Vállalat /HADCO/) nevű vállalkozás, 48 évre szóló bérleti szerződést kötött Észak-Szudánban egy 9 000 hektáros területre, búza és kukorica termesztése céljából. A szaúdi állami alap, a *Saudi Industrial Development Fund* (Szaúdi Ipari Fejlesztések Alapja), a kivitelezés költségeinek 60%-át vállalta magára.²⁴ Egy másik haszonélvezője ennek a kezdeményezésnek a szaúdi milliárdos Al Amoudi, akinek a cége, a *Saudi Star Agricultural Development Plc* (Szaúdi Star Mezőgazdasági Fejlesztési Rt.), 10 000 hektár földet bérelt Etiópia Gambella nevű tagállamában, és máris újabb területekre tett ajánlatot Etiópia más térségeiben. Gambellában a *Saudi Star* nem csak a földhöz jutott kedvező feltételekkel, hanem állami vízszállításhoz is egy tározómedencéből.²⁵

A kínai állami vállalatok világszerte egyre több földüzletet kötnek. A kínai agrárszektor óriásainak egyike, a 2004-ben, több vállalkozás összeolvadásából létrejött, *China National Agricultural Development Group Corporation* (Kínai Nemzeti Mezőgazdasági Fejlesztési Csoport /CNADC/) 80 000 alkalmazottat foglalkoztat, közülük tízezret külföldön. A CNADC 40 országban létesített telephelyet saját termelőüzemmel,²⁶ többek között egy 6 900 hektáros kenderültetvényt Tanzániában.²⁷ Egy brazil látogatása során, 2010 áprilisában, a CNADC igazgatója, Zheng Qingzi bejelentette, hogy a konszern föld vásárlásáról tárgyal, hogy szóját és kukoricát termelhesen Brazíliában.²⁸ Ugyanabban a hónapban, a *Chongqing Grain Group* (Chongqing Gabona Csoport) nevű állami vállalat is ismertette, hogy 300 millió dollárért 100 000 hektár termőföldet tervez vásárolni Brazília Bahia szövetségi államában. A Kína Chongqing tartományából való vállalat azt is nyilvánosságra hozta, hogy a költségek 60%-át a *China Development Bank* (Kínai Fejlesztési bank) vállalná magára. Helyi partnert keresnek ehhez, és évi 250 000 tonna szója termelését tervezik a brazil és a kínai piacra.²⁹

Figyelemre méltó változatot hajt végre a *Beidahuang Group* (*Beidahuang Csoport*), egy agráróriás Mandzsúriából, Kína északi részén fekvő éléskamrájából. A csoport székhelye Harbinban van, Heilongjiang tartomány fővárosában, melyben

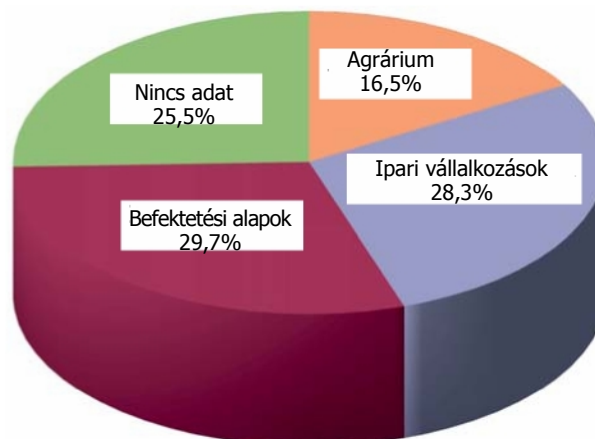
a cég óriási, 5,4 millió hektáros földtulajdonnal rendelkezik.³⁰ A kínai állami vállalat a dél-argentínai, patagóniai Rio Negro tartomány kormányzatával írt alá keretszerződést, melyben a tartományi kormány azt vállalja, hogy patagóniai legelőterületeket argentin cégeknek ad bérbe, amelyek azután a kínaiaknak fognak szóját, búzát és repcét termelni, termelési szerződés keretében. Az együttműködés tervezett 20 évében a *Beidehuang* gondoskodik a földek művelésbe vonásáról és öntözéséről. Első lépésként a konszern 20 millió dollárt szándékozik befektetni 3000 hektárba, melyet a későbbiekben 320 000 hektárra terveznek növelni. Rio Negro kormányzójának, Miguel Saiznak a felvilágosítása szerint, a kínaiak az élelmiszerszállítások hosszú távú biztonságára törekuszenek, melyet az úgynevezett vetőmag-konzernek argentin nagytermelői (pooles de siembra) nem tudtak biztosítani.³¹ Ebben a projektben nem csak a termelékenység, hanem a kínai ellátás biztosítása is komoly ösztönző tényezőnek látszik.

3.2. Pénzügyi befektetők: Nyerészkedők kirándulása

Az állami szereplőknél – azaz az állami vállalatoknál, bankoknál és alapoknál – mindazonáltal sokkal jelentősebbnek tűnnek a magánbefektetők. Rájuk esik az eddig feljegyzett földüzletek nagyobbik része.³² Ezeket nem az ellátás és az élelmezés-biztonság biztosítása ösztönzi, hanem az agrárszektor javuló haszon-kilátásai, a kereslet növekedése, és az olyan szűkös erőforrásokért, mint amilyen a föld és a víz, folyó fokozódó verseny. A gazdaság szereplői között széles körben megmutatózó várakozás az eljövendő agrár-fellendüléssel kapcsolatban abból is kiolvasható, hogy a földbe befektetők nagy többsége egyáltalán nem az agrárszektorból érkezik.

A Világbank munkatársai 389, sajtójelentésekből ismertté vált földügyletet elemeztek. Akkor is, ha a sajtócikkek nem képviselnek minden szempontból megbízható, tapasztalatokon nyugvó forrást, ez az elemzés néhány felismerést nagy vonalakban így is lehetővé tett. E szerint, 16,5%-kal, a földbe befektetők csak kisebb része érkezik az agráriumból (lásd a 2. ábrát), sokkal nagyobb hányaduk jut az ipari vállalkozásokra (28,2%) és a befektetési alapokra (29,8%).³³ A legfeltűnőbb kétségtelenül a befektetési alapok nagy

2 ábra: A földbefektetések eredete

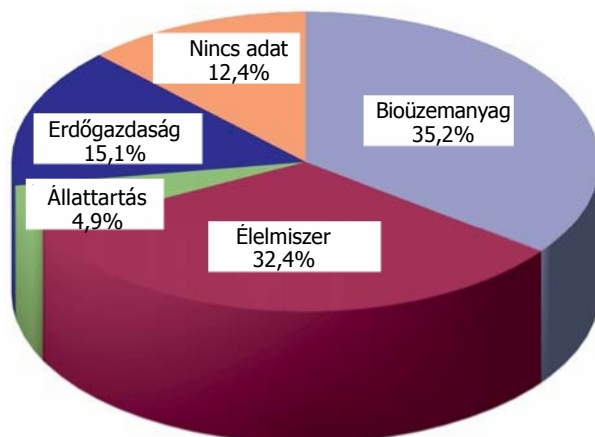

Forrás: Klaus Deininger, Világbank, előadás, 2010.01.24.

részaránya, ami ebben a nagyságrendben egy egészen új jelenség. Figyelemreméltó az is, hogy a befektetők mire akarják használni a földterületeket (lásd a 3. ábrát): az ismertté vált projektek többsége a bioüzemanyagok termelését szolgálja (35,2%), melyet szorosan követnek az élelmiszerek 34,2%-kal. Nyilvánvalóan az erdőgazdálkodási projektek sem játszanak jelentéktelen szerepet az új földfoglalásokban a maguk kerekén 15%-ával.

Az OECD megbízta a *High Quest* vállalati tanácsadót egy tanulmány elkészítésével, az alapkezelők termőföldbe és mezőgazdasági infrastruktúrába tett befektetéseinek feltérképezésére. A termőföld, mint eszköz iránti érdeklődést a szerzők új jelenséggé vizsgálták, ami az elmúlt öt évben alapvetően megnövekedett. A vizsgálat ideje alatt, 2010 elején, minden héten bejelentették egy ilyen alap létrejöttét. A szerzők 54 magán pénzügyi társaságot azonosítottak, melyek a tőkét vagy éppen gyűjtötték, vagy a föld megszerzésébe és üzemeltetésébe már be is fektettek. Együttesen

5. ábra: Földhasználat a befektetések nyomán

Forrás: Klaus Deininger, Világbank, előadás, 2010.01.24.

megközelítőleg 14 milliárd dolláros vagyon felett rendelkeztek. Az alapok kezelői és a szerzők egyaránt abból indulnak ki, hogy a befektethető pénz mennyisége az elkövetkező években megduplázódik, vagy megháromszorozódik, és 42 milliárd dollárig növekedhet. A lehetséges befektetéseket még ennél is nagyobbra becsülik. Csak Braziliában 80 és 140 milliárd dollár között lehet földszerzésbe befektetni a következő néhány évben.³⁴

A pénzügyi befektetők célországai eddig olyan fejlett piacok voltak, mint Ausztrália, Új-Zéland, az USA és Kanada, de az elmúlt években a figyelem egyre inkább Dél-Amerika és Afrika felé fordult. „Mindkét térség növekvő mennyiségű tőkét vonz”, írja az OECD kiadványa.³⁵ Az alapok eszközeik egyharmadát braziliai termőföldbe fektették be. Több alap vezetője emellett a Brazília és Afrika közötti növekvő befektetési kapcsolatokra is felhívja a figyelmet. Egyre nagyobb mértékű a brazil agrotechnológiai szaktudás felhasználása az afrikai területek feltörésében, mivel ott a földárak lényegesen kedvezőbbek.

Ezen alapok befektetett pénze elsősorban Észak-Amerikából és Európából származik (lásd a 4. ábrát). Hagyományosan a finanszírozók vagy alapítványok, vagy vagyonos magánszemélyek és családok voltak. Az utóbbi években azonban kockázati alapok, intézményi befektetők valamint nyugdíjalapok is színre léptek. Mindenekelőtt azért vonzó a termőföld a befektetési társaságok számára, mert infláció-álló vagyontárgy, ami csak nagyon kevéssé van összefüggésben más vagyonelemekkel. Ha megváltoznak a részvények, vagy a kötvények árai, azt a földárak csak kismértékben köve-

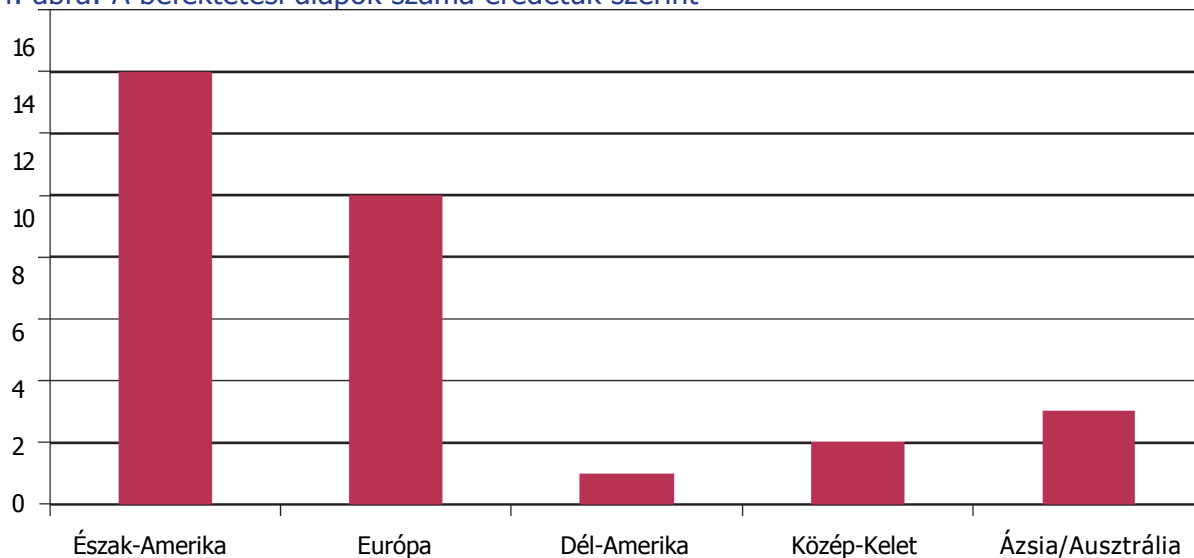
tik. Az alapok nagy hozamokat ígérnek a befektetőknek a befektetett tőkájükre, legtöbbször 15 és 5% között évente. Ez három tényező miatt tűnik megvalósíthatónak:

- a mezőgazdasági termékek árának tendenciózus növekedése,
- a termőföld felértékelődése,
- és az extraprofitra való törekvés, amit a befektetői zsargonban „alfának” is neveznek.

A földárak általános növekedését meghaladó extraprofitot a földalapok mindenekelőtt a szántóföldek iparszerű átalakításával és jelentős terméshozam növeléssel akarják elérni.³⁶ Módszereik közé tartozik a parcellák összevonása és tagosítása, a legnagyobb termőképességű vetőmagok vetése, az agrokémiai anyagok (műtrágyák, növényvédőszerrek) intenzív használata, a számítógépek által vezérelt precíziós földművelés és nem utolsósorban az úgynevezett „szántás-nélküli” talajmegmunkálás. Ez alatt az amerikai agráróriás Monsanto termelési rendszerét kell érteni, ami a direkt-vetés következtében kevesebb szántást igényel, viszont elképesztően sok növényvédőszerrel használ fel.

Az alapoknak többféle lehetősége van termőföldbe befektetni. Megvásárolhatják egy olyan tőzsdén jegyzett cég részvényeit, amelyik saját maga rendelkezik földtulajdonnal (nyilvános részvényalapok), részesedést szerezhetnek olyan földtulajdonos vállalkozásokban, amelyeket nem jegyeznek a tőzsdén (magán tőkealapok), végezetül lehetőségük van közvetlenül gazdaságokba vagy

4. ábra: A befektetési alapok száma eredetük szerint

termőföldre befektetni. Az alapok legtöbbször „postafiók” cégeken keresztül működnek, valamilyen adó- és pénzügyi paradicsomban, mint a brit Csatorna-szigetek, London városa, Luxemburg vagy Svájc. A német pénzügyi szolgáltatók a nemzetközi földüzlet aktív résztvevői. A strukturális lehetőségek teljes skáláját felhasználják, és szintén élnek az adóparadicsomok kínálta befektetési eszközökkel.

3.3. Termőföld a lerakatban: Egy pilantás a Deutsche Bank alapjaira

A Deutsche Bank DWS nevű befektetési társaságán keresztül egy egész sor agráralapot hozott létre, melyek olyan pénzügyi paradicsomokban működnek, mint Luxemburg vagy Szingapúr. Ezek közé tartozik, többek között, a *DWS AgriX Garant 2013*, a *DWS Global Equity Agribusiness*, a *DWS Global Agribusiness*, a *DWS Invest Global Agribusiness LC* és a *DWS World Agribusiness Mother Fund*.³⁷ Ezek nyilvános részvényalapként, tőzsdén jegyzett agrárvállalkozások részvényeibe fektetnek be, többek között a leghírhedtebb földvásárlókéba. Emellett sok DWS-alapban további olyan cégek is szerepelnek, amelyek termőföldviszályokban, környezetkárosításban és az emberi jogok megsértésében érintettek. A továbbiakban, a bepillantás kedvéért, ismertetünk ötöt ezen cégek közül.

3.3.1. Cosan: a mocskos cukorbáró

Mindjárt több olyan DWS-alapot is találhatunk, amelyek a *Cosan*-ba, a braziliai cukor- és etanol gyártók gigaszába fektet be.³⁸ Jelenleg 700 000 hektáros nagyságrendű cukornádföld biztosítja az alapanyagot a cég 23 saját cukorgyárának.³⁹ A jövedelmező földpiac ismeretében, 2008-ban a cég, nemzetközi befektetői pénzek segítségével, megalapította a new yorki tőzsdén jegyzett saját földalapját, a *Radar Propiedades Agrícolas*-t. Ebbe csak a TIAA-CREF, egy USA-beli nyugdíjalap újabb 150 millió dollárt fektetett be.⁴⁰ A *Cosan-leány* máris 80 000 hektár felett rendelkezik, és az újabb tőkeinjekcióknak köszönhetően további 60 nagybirtok megvásárlásáról tárgyal, összesen 350 000 hektáros méretben.⁴¹ 2010 augusztusában a *Cosan* közös vállalatot alapított a *Royal Dutch Shell*-lel. A közös vállalat segítségével a világ egyik legnagyobb etanol gyártója jöhet létre, amely a *Shell* hálózatának köszönhetően nem csak a brazil, hanem a nemzetközi piacot is el tudja látni

bioüzemanyaggal.⁴² Ezzel párhuzamosan a brit-holland olaj multi Brazília nagybirtokosainak egyikévé lépett elő.

Emellett a *Cosan* a cukornádtermesztés mocskos oldalát is jól példázza. 2010 tavaszán a brazil szövetségi állam, Mato Grosso do Sol államügyészsége azzal vádolta a *Cosant*, hogy cukornádat hozatott a Santa Claudina nagybirtokról, amelyik ezt illegálisan a helyi őslakos csoport, a guarani-kaiowák földjein termesztette. A braziliai Őslakosok Hivatala, a FUNAI (*Fundação Nacional do Índio*) ezt a földet előzőleg már az őslakosok területének nyilvánította, és kifejezetten lezárta.⁴³ A guarani-kaiowákat területeik nagy részétől már megfosztották. Állandóan az ültetvényesek biztonsági emberei által elkövetett túlkapásoknak vannak kitéve, akik az őslakosok által követelt földeken szóját vagy cukornádat termesztnek. Többeket közülük meg is öltek a felfegyverzett milíciák, mivel elűzetésük ellen földfoglalásokkal tiltakoztak. A földhiány következtében a guarani-kaiowák nem képesek magukat kielégítően élelmezni. Máris több gyermek halt meg az alultápláltság következtében. A siralmas életkörülmények és a kilátástalanság többüket öngyilkosságba kergette.⁴⁴ Ambrósio Vilhalva, a *Cosan* által érintett közösség tagja panaszolta, hogy „A földünk egyre kisebb. Az ültetvényesek elpusztítják a népünket.”⁴⁵

A munkakörülmények is hagynak kívánnivalót maguk után a *Cosan* cukornádföldjein. 2010 eleje óta a vállalkozás, 11 másik mellett, szerepel a rabszolgatartók feketelistáján, melyet a brazil Munkaügyi Minisztérium állít össze évente. Ennek háttérben az áll, hogy 2007 júniusában a *Cosan* Janqueira cukorgyárából, São Paulo szövetségi államban, 42 kényszermunkást kellett kiszabadítani.⁴⁶ A rabszolgaszerű foglalkoztatás Brazília cukornádföldjein széleskörűen elterjedt. A munkások közül sokan az északi szövetségi államokból érkeztek, illegális munkaközvetítők (úgynevezett *gato*-k) szerzöttették, majd szállították őket magas díjazás ellenében a déli cukornád-központok egyikébe. Mivel a szállásért, az ellátásért és a munkaeszközökért fizetniük kell, a vándor-munkások újra és újra adósszolgátságba kerülnek munkáltatóiknál. Ehhez jönnek még az elviselhetetlen munkakörülmények, melyek a rendkívül magas teljesítményelvárások, a véget nem érő munkanapok és az elégtelen munkavédelem miatt, számos balesethez vezetnek. Azt követően, hogy a *Cosan* felkerült a minisztérium feketelistájára, a brazil állami bank, a

BNDES (*Banco Nacional de Desenvolvimento Econômico e Social*) azonnal felfüggesztette a hitelek kifizetését a vállalkozásnak.⁴⁷ Ezzel szemben a DWS lehetővé teszi befektetőinek, hogy a Cosan üzleti módszereiből hasznot húzzanak – a földfoglalást és a rabszolgamunkát is beleértve.

3.3.2. A Cresud és a természet-mészárlás

A DWS alapjai közül három is tartalmazza az argentin *Cresud S.A.*⁴⁸ részvényeit. Ez a vállalat hatalmas földbirtokok tulajdonosa Argentínában, Braziliában, Bolíviában és Paraguayban. Csak Argentínában, Bolíviában és Paraguayban 650 000 hektár felett rendelkezik, melyből 470 000 hektár a saját tulajdona, a többi koncesszió és bérelt terület.⁴⁹ Braziliában, más befektetőkkel közösen, 2005-ben alapította meg a *Cresud* a leányvállalatát, a *BrasilAgro S.A.*-t, amelyikbe több DWS-alap is befektetett. Ez a cég Brazília új agrárfrontján terjeszkedik, Cerrado fajokban gazdag száraz szavannáján, az ország északkeleti részén, ahol a földárak lényegesen alacsonyabbak, mint délen. Eddig 175 000 hektárt szerzett meg.⁵⁰

Az állattenyésztés és a gabonatermesztés mellett, melyhez elsősorban a génmódosított szója és kukorica tartozik, a *Cresud* fő tevékenységei közé a – tévesen – kihasználatlannak vélt földek felvásárlása és fejlesztése tartozik. A szóját a direktvetés módszerével és annak magas növényvédőszer igényével termesztik. A vállalkozás Argentína kifejezetten leghírhedtebb környezetkárosítói közé tartozik. Az ország északi részén, Salta tartományban, ahol a monokultúrák járványszerűen terjednek, vannak a *Cresud* legnagyobb területei, köztük a Los Pozos óriásbirtok 240 000 hektáron (ez a Saar-vidék területével egyezik meg és *nagyobb, mint Komárom-Esztergom megye területe*), valamint egy 132 000 hektáros koncesszió 100%-os tulajdonában álló leányvállalata, az *Agropecuria Anta* kezelésében.⁵¹

Az állatok legeltetéséhez és a szántóföldi növénytermesztéshez szükséges földterületek biztosítására, a *Cresud* és más saltai nagybirtokosok jelentős erdőirtásokhoz folyamodnak a fajokban gazdag quebracho-erdőkben, részben illegálisan, részben olyan tartományi politikusok támogatásával, akik maguk is tevékenyek az agráriumban. A tartomány kétes hírnévre tett szert, mivel az idők során Argentína legnagyobb mértékű erdőirtását

tudta felmutatni, elsősorban azt követően, hogy a korábbi kormányzó, Juan Carlos Romero félmillió hektár kiirtását engedélyezte. A helyi sajtóban erről csak mint valóságos „természetmészárlásról” beszéltek Saltában.⁵² A helyi fakivágók listáját a *Cresud* vezeti: csak a 2004 és 2007 közötti időszakban 56 000 hektárt vágatott ki a konszern.⁵³ A károsultak mindenekelőtt olyan helyi őslakos csoportok, mint a wichik, akik az erdőt gyűjtögetésre és vadászatra használják. Az előretörő agrárfrontvonal nem csak a quebracho-erdőket pusztítja el, hanem aláaknázza az őslakosok hagyományos földhasználati jogait is, amit az argentin ombudsman (*Defensor del Pueblo de la Nación*) egy erről szóló jelentésében igazolt.⁵⁴

3.3.3. Wilmar: a brutális pálmaolaj-gigász

A *Wilmar International* a DWS egy újabb botrányos vállalkozáson keresztül hagyja a befektetőit pénztkeresni.⁵⁵ A szingapúri székhelyű konszern a világ egyik legnagyobb pálmaolaj feldolgozója és kereskedője. Az olajpálma termését saját ültetvényeiről, kistermelőkkel kötött termeltetési szerződésekkel és más szereplők közreműködésével szerzi be. Indonéziában és Malajziában a konszern saját ültetvényein 235 000 hektárt ültetett be olajpálmával.⁵⁶ Mocskos üzleti fogásai vezettek ahhoz, hogy 2009-ben a Világbank, környezetvédő és emberi jogi szervezetek több éves tiltakozása után, kénytelen volt a *Wilmar* hitelezését leállítani, valamint az egész pálmaolaj-szektor támogatását felfüggeszteni, amíg új irányelvek nem készülnek az ágazatra. Az irányelvek kidolgozása mindezidáig folyamatban van.

Miután a civil szervezetek többször is sikertelenül kifogásolták, hogy a Világbank egyik leányvállalata az IFC (*International Finance Corporation = Nemzetközi Pénzügyi Társulás*) támogatja a *Wilmart*, többük részletes panaszt tett az IFC-nél. Az IFC szakterülete a fejlődő országok magángazdaságának finanszírozása, és a *Wilmarnak* több hitelt és befektetési garanciát is biztosított. Panaszukban a civil szervezetek a *Wilmarnak* a vétségek hosszú listáját rótták fel. Többek között, illegális erdőégetést, őserdők kiirtását, az éghajlatra különösen káros tőzeg-égetést, a hagyományos földhasználati jogok figyelmen kívül hagyását, az őslakosokkal folytatott tárgyalások hiányát, a kárpótlásként megállapított földek átadásának megtagadását a kitelepítettek számára és nem utolsó

sorban a konszernhez tartozó biztonsági erők erőszakos túlkapásait. A *Wilmar* ültetvény bővítései- nek számos őslakos áldozata közé tartoznak a dayakok, Borneó Nyugat-Kalimantán tartományában és a minangkabauk, Nyugat-Szumátra tartományban.⁵⁷

Az IFC jelentése az ellenőrzésről sokáig vártott magára, de végül 2008 júniusában nyilvánosságra hozták. A lesújtó vélemény megerősítette a civil szervezetek kritikáját: az IFC a *Wilmar* támogatásával nagymértékben vétett saját társadalmi és környezetvédelmi előírásai ellen.⁵⁸ A nyilvánosság nyomásának engedve a Világbank elnöke, Robert Zoelick végül jobbnak látta, hogy a pálmaolaj befektetések támogatását az új irányvonalak kidolgozásáig felfüggeszék.⁵⁹

Ezalatt, a *Wilmar-csoport* zavartalanul folytatta terjeszkedését. Indonézia Pápua tartományában a kormányzat 200 000 hektárt ajánlott fel, egy különleges mezőgazdasági övezet, a Merakue Integrated Food and Energy Estate (Merakue Integrált Élelmiszer- és Energia-Birtok /MIFEE/) részeként.⁶⁰ Összességében ez az óriási vállalkozás 1,6 millió hektárt ölelne fel, és 8,6 milliárd dollár befektetést vonzana. Nem utolsó sorban a különleges gazdasági övezetben alkalmazott könnyítéseknek köszönhetően, már több mint 30 befektető jelezte érdeklődését Indonéziából, Japánból, Kínából és a Közép-Keletről.⁶¹ A *Wilmar* itt cukornádat akar termesztetni, illetve egy feldolgozó üzemet akar felépíteni. Azonban a helyi lakosság erősen tiltakozik a projekt ellen. A terület nagymértékben militarizált a kormányzat és a pápua függetlenségi mozgalmak közötti harc miatt. Sok pápua esett az indonéz hadsereg különleges egysége, a Kopassus túlkapásainak áldozatául. A Human Rights Watch jogvédő szervezet egyik legfrissebb jelentése dokumentálta azokat a brutális kínvallatási módszereket, amelyek a Merakuban rejtetten dolgozó Kopassus-egységeket jellemzik.⁶²

Az Egyesült Nemzetekhez intézett állásfoglalásában az indonéz őslakosok szövetsége, az AMAN, arra hívta fel a figyelmet, hogy a MIFEE-tervben érintett térség a malind népcsoport területéhez tartozik. A malindok, és más népcsoportok, vadászatból és a sago gyűjtéséből élnek, amit a pápuai sago-pálmából nyernek. Az AMAN úgy véli, hogy az agrárbefektetésnek ez a formája, az érintettekkel való előzetes megegyezés nélkül csak további „kényszerített kitelepítésekhez és az emberi jogok más módon történő megsértéséhez fog vezetni”.⁶³ Emellett a civil szervezetek az etnikai

konfliktusok fokozódásától is tartanak, az államilag támogatott bevándorlás következtében, az olyan sűrűn lakott szigetekről, mint Jáva vagy Bali. Ez a már a holland gyarmatosítók alatt megkezdett, és a függetlenné válás után is folytatódó áttelepítési akció, a *Transmigrasi*, már a múltban is számos erőszakos konfliktushoz vezetett Szumátrán, Kalimantánon és Pápuán, mivel a bevándorlók állami támogatása gyakran a helyi lakosság diszkriminálásához vezetett.⁶⁴

3.3.4. Khon Kaen Sugar Industry: a támogatott földrabló

A DWS-alapok a thaiföldi *KSL-csoport*hoz tartozó *Khon Kaen Sugar Industry PLC* (Khon Kaen Cukoripari Rt.) részvényeiből is birtokolnak.⁶⁵ Ez a cukor-konzern 2006-ban egy leányvállalatán keresztül koncesszióba vett 70 évre a szomszédos országban, Kambodzsában megközelítőleg 20 000 hektárt. Az emberi jogok kambodzsai ENSZ-képviselője azonban, nyilvánosságra hozta azt a számos jogsértést, ami ennek a koncessziós szerződésnek a következménye lett. A vállalkozás már azelőtt hozzákezdett a föld felégetéséhez Kambodzsa Koh Kong tartományában, mielőtt a szerződést az úgynevezett *gazdasági föld koncessziókról* egyáltalán aláírták volna, ami a kambodzsai jog megsértése. Ez egyébként a koncessziók legnagyobb méretét 10 000 hektárban határozza meg. A *Khon Kaen Sugar Industry* azonban megkerülte ezt az előírást, azzal, hogy leányvállalata két koncessziós szerződést írt alá, melyek egymással közvetlenül határos két földterületet takarnak. Az egyik 9400 hektár, a másik pedig 9700 hektár. Mindkét szerződést egy befolyásos kambodzsai üzletember és politikus, Lu Yong Phat írta alá.⁶⁶

Az érintett területek egy másik részét 1979 óta kistermelők művelték meg. Ennek ellenére a kormányzat koncesszióba adta őket, még azelőtt, hogy velük egyeztetni kezdett volna. Több mint 400 család rizsföldjét és zöldségekertjét tarolták le a cukor-konzern előrenyomuló bulldózerei. Az időközben megkezdődött közvetítési kísérletek ellenére a vállalkozás megkezdte a terület felégetését. A családok még a legelőkhöz és az erdőkhöz való hozzáférésüket is elveszítették. A biztonsági erők elkobozták vagy lelőtték a gazdákat azon állatait, amelyek a koncessziós területen legeltek. Házaik lerombolása elleni tiltakozásuk során két lakost megsebesítettek a biztonsági erők lövései, többeket pedig összeverték. Mivel sok család megélhe-

tésének alapját elvesztette, nem tudta visszafizetni a korábban felvett kisösszegű hitelét. Gyermekeik nem tudtak tovább iskolába járni, mivel helyette a családjuk túléléséért kellett dolgozniuk.

Eav Chean gazdaasszony azokhoz az érintettekhez tartozik, akik a *Khon Kaen Sugar Industry* ültetvényei miatt elvesztették megélhetésük alapjait. Korábban családjával együtt jól meg tudtak élni görögdinnye termesztéséből, de amióta a földjeiket elvesztették, teheneiket is eladni kényszerültek. Húsz darab volt a tulajdonukban, kettőt lelőttek a földrablók, tizenhetet el kellett adniuk. Végül már csak egyetlen tehenük maradt. „Hamarosan ezt is el kell adnom. Ha így lesz, akkor semmink sem marad.”- nyilatkozta a gazdaasszony.⁶⁷ Néhány érintettnek, a földjüket elveszítettek közül, végül sikerült munkát kapnia az ültetvényeken, de előbb le kellett mondaniuk minden kártérítési igényükről. A *Bridges Across Borders Cambodia* (Határokon Átívelő Hidak) nevű civil szervezet jelentése szerint, ez a konfliktus még mindig tart, és minden megoldási kísérlet kudarcba fullad: „a koncessziót birtokló vállalkozások a földek fölételezését tovább folytatják, és a helyi gazdálkodók, akik már eleve szegények voltak, semmilyen kártérítést nem kapnak, vagy csak nagyon keveset.”⁶⁸

A *Bridges Across Borders Cambodia* az európai kereskedelmi politika további felelősségéről világosít fel. A cukrot, melyet a *Khon Kaen Sugar Industry* Kambodzsában termel, az EU piacára szánják. Mivel Kambodzsa a legkevésbé fejlett országok csoportjába tartozik, az általános kedvezmények rendszere értelmében, az ottani exportőrök az EU-ba vámmentesen szállíthatnak.⁶⁹ Azonban, az ország szegényeinek segítése helyett, a kereskedelmi kedvezmények az ültetvényes gazdálkodás kiterjedését támogatják, ami az emberi jogok súlyos megsértésével, földfoglalással és kitelepítéssel jár együtt. Az általános kedvezmények rendszerében a vámkedvezményeket elvben 27 emberi- és munkajogi előírás betartásához és többoldalú környezetvédelmi megállapodáshoz kötik. Ezeknek az előírásoknak a súlyos és szisztematikus megsértése esetén az EU a kereskedelmi kedvezményeket átmenetileg felfüggesztheti.⁷⁰ Ezzel a lehetőséggel azonban még sohasem élt, noha az olyan túlkapások, mint a *Khon Kaen Sugar Industry*-é, egyáltalán nem ritkák Kambodzsában, hanem rendszeresen előfordulnak.

3.3.5. Olam International: a család, mint üzleti modell

Egyszerre négy DWS-alap is felvett egy újabb botrányos vállalkozást, az *Olam International* a portfóliójába.⁷¹ Ennek a világméretű agrárkereskedő cégnek Szingapúrban van a székhelye, és követve sok kereskedelmi vállalkozás példáját nagymértékben bekapcsolódott a mezőgazdasági termelésbe. A „haladjunk az árral” jelmondatot követve, az elmúlt években fektetett be a mezőgazdaságba: olajpálma és kaucsuk Nyugat-Afrikában, mandula Ausztráliában, kávé Laoszban, rizs Nigériában és Mozambikban, földimogyoró és szója Argentínában, tejtermelő tehenészetek Uruguayban illetve fa-koncessziók Gabonban és Mozambikban.⁷² Az *Olam International* a *Wilmar* 2007-ben *Nauvu Investments* (Nauvu Befektetések) néven közös vállalatot alapított, amely afrikai ültetvényekbe fektet be. A közös vállalat első lépésben stratégiai részesedést szerzett az elefántcsontparti székhelyű *SIFCA-csoportban*, amelyik Nyugat-Afrikában nagyméretű olajpálma-, kaucsuk- és cukor-ültetvényeket művel meg. Sajtónyilatkozatában az *Olam* és a *Wilmar* meglepetten hangoztatja, hogy „Afrika a mezőgazdasági termelés következő színtere”. Ázsiával összehasonlítva a megszerezhető földterületek lényegesen nagyobbak, és az áruk, a munkaerő és a vállalkozások adója sokkal alacsonyabb. Ehhez jönne még az afrikai export kedvezményes európai vámjai.⁷³

Az *Olam* legújabb húzása egy közös vállalat a Gaboni Köztársasággal, amit 2010 novemberében jelentettek be. Ezen szerződés feltételei egyértelművé teszik, hogy Gabon kifosztása változatlanul folytatódik a jelenlegi elnök, Ali Bongo alatt is, aki 2009-ben elhunyt apja örökébe lépett. Apja, Omar Bongo volt Afrika leghosszabban hatalmon lévő államfője (42 évig), és a kontinens kizsákmányolásának szimbólumává vált. Az egykori gyarmatosító, Franciaország konzernjeivel együttműködésben, Gabon természeti kincseinek kifosztásából (mindegyik kőolajból, mangánból és fából) meggazdagodott, mialatt a lakosság szegénységben maradt. Ugyanezt a gondolatmenetet követi az *Olam* közös vállalata. Ebbe a nyugat-afrikai ország egy 300 000 hektáros földterülettel szállt be, amit a konzern térítés nélkül használhat olajpálma és kaucsuk termesztésére. Az *Olam* 16 évig mentesül a jövedelemadó fizetése alól, valamint a gépeket, üzemanyagokat és műtrágyákat terhelő fogyasztási adót és importvámot sem kell megfizetnie.⁷⁴ Hogy

az államkasszába mi folyik be, az rejtvény. Mindenesre az *Olam* hű marad önmagához. A konzern gyakorta igyekszik elkerülni a vámok, adók vagy a licencdíjak megfizetését. Így tett Ghánában, Mozambikban és a Kongói Demokratikus Köztársaságban is. Ghánában többször is a hatóságok látókörébe került az adó- és vámszabályok felrúgása miatt. A csalások valószínűleg nagymértékben csökkentették az államkassza bevételeit.⁷⁵ Mozambikban az *Olam* rendkívül kis mennyiségű rizs importját vallotta be, hogy a vámot megspórolhassa.⁷⁶

Emellett, az *Olam* az illegális fakeskedelemben is komolyan érintett. A Greenpeace nyomozása alapján, 2005-ben a konzern 300 000 hektárra kapott vágási engedélyt a Kongói Demokratikus Köztársaságban, noha az ilyen engedélyek kiadására 2002-ben moratóriumot hirdettek. Arra is vállalkozott, hogy más cégek alvállalkozója legyen a fakitermelésben, ami a kongói erdőtörvény értelmében tilos.⁷⁷ A kongói hatóságok 2007-ben lefoglalták a konzern fakészleteit, mert érvényes engedély nélkül történt a fakivágás, és az adókat sem fizette meg.⁷⁸ Az *Olam* Mozambikban is alkalmazott illegális erdészeti gyakorlatot. Zambézia tartományban a konzernnek 2005-ben két koncessziója volt 65 000 hektárra, melyekről különösen szorgosan vágta a fát kínai exportra. A kivágásra azonban csak akkor lett volna engedélye, ha helyben feldolgozóüzemet létesített volna. Ezek a koncesszióba adást követően még három évvel sincsenek meg. Úgy becsülik, hogy fellelhető készleteinek 90%-a illegális.⁷⁹ Bűnlajstroma dacára az *Olam* újra és újra fejlesztési finanszírozásban részesül: az IFC és a Német Fejlesztési Társaság (*Deutsche Entwicklungsgesellschaft, DEG*), a KfW-bankcsoport egyik leányvállalata hiteleivel a konzern hóna alá nyúl.⁸⁰ És a DLG befektetői is közösen kereshetnek pénzt, ezzel a mindennek, csak makulátlannak nem nevezhető vállalkozással.

3.4. Kerülő úton: fejlesztési bankok az üzletben

Még a fejlesztési bankok is beszálltak időközben az üzletbe, pedig ezeknek tulajdonképpen a szegénység elleni küzdelmet kellene szolgálniuk. Így tett a Világbank leányvállalata az IFC (*International Finance Corporation*) is. Ez 75 millió dollárt fektetett be egy a *Deutsche Bank* által 2004-ben alapított, brit kockázati-alapkezelő, az *Altima*

Partners egy agráralapjába.⁸¹ Az *Altima Partners* már kezelte egy 625 millió dolláros agráralapot, de az IFC támogatásának köszönhetően egy újabbat is létrehozhatott, az *Altima One World Agriculture Development Fund*-ot (Altima Egységes Mezőgazdasági Fejlesztési Világalap), melyet a karibi pénzügyi paradicsomban, a Kajmán-szigeteken jegyeztek be.

Az IFC megpróbált befektetésének fejlesztéspolitikai színezetet adni, azzal, hogy felhívta a figyelmet a világelelmezés válságára az utóbbi időben. Erre a válságra adott válasza a következő volna: „az élelmiszertermelés növelése befektetésekkel jó mezőgazdasági adottságú országok nagy termőképességű mezőgazdasági földterületeibe.”⁸² A termelésnövelésre az IFC által elsődlegesen kiválasztott országok, többek között, Argentína, Brazília, Uruguay, Kazahsztán, Oroszország és Ukrajna.⁸³ A legutóbbi élelmezési válság idején, 2008-ban azonban, nem általában volt élelmiszerhiány, hanem az elosztás volt igazságtalan. A globális élelmiszerkínálatot növelő befektetéseknek, ahogy abba most az IFC belefogott, semmi közük az éhezés elleni küzdelemhez.

Az Afrikai Fejlesztési Bank 2010 májusában hozta nyilvánosságra második érdekltségét egy agráralapban, az *African Agriculture Fund*-ban (Afrikai Mezőgazdasági Alap /AAAF/), melynek tervezett tőkéjét 300 millió dollárra emelték. Ehhez adott az Afrikai Fejlesztési Bank 40 millió dollárt. Ez az alap az agrárium teljes termelési láncába befektet, többek között olajpálma-ültetvényekbe is.⁸⁴

Agráralapokban való érdekeltségeikkel, melyek kizárólag az agráripárba és a nagy ültetvényekbe fektetnek be, a fejlesztési bankok gyakorlatilag elősegítik a földfoglalásokat, a termőföld koncentrációt és a kistermelők illetve a pásztorok további visszaszorulását. Fejlesztéspolitikai szerepüket, amelyhez a tömeges szegénység elleni küzdelem mindenképpen hozzátartozik, egyre kevésbé töltik be. Ehelyett szokványos gazdaságfejlesztőkké válnak, mindenféle szegénységgel kapcsolatos célkitűzés nélkül. Fejlesztéspolitikai követeléseik így egyre kevésbé hihetőek.

3.5. Üres ígéretek: az agrárbefektetések hiányosságai

Az agrárbefektetések elemzése egyértelművé teszi a fejlődő országok vidéki lakosságára leselkedő

óriási kockázatokat. Ezekről a kockázatokról széleskörű egyetértés van azon nemzetközi fejlesztési szervezetek körében, amelyek az ilyen befektetéseket maguk is erősen támogatják. A Világbank által, a „termőföld iránti világszerte növekvő érdeklődésről” végzett kutatás nyomán a földüzletek jelenlegi hullámának alábbi hiányosságai azonosíthatók:⁸⁵

Az intézmények tisztázatlan felelőssége a befektetési ajánlatokért

Sok országban tisztázatlan, hogy melyik intézmény felelős a földberuházások kidolgozásáért és engedélyezéséért. Többek közt, egymással vetélkedő hatáskörök vannak a – sokszor fejlesztési segítyekből létrehozott – fejlesztési hatóságok és a különböző minisztériumok között. Sokszor a különböző döntéshozók – helyi, regionális és állami – hatáskörei sincsenek pontosan meghatározva. Ez a tisztázatlanság kedvez a hatalommal való visszaélésnek és a korrupciónak, amelynek segítségével a befektetők elérhetik, hogy hozzájuthassanak a kívánt földdarabhoz.

Kevés a kapacitás az előírások betartásához

Sok mezőgazdasági beruházásnál hiányoznak a környezetvédelmi és társadalmi hatásvizsgálatok, noha a törvény előírja azokat. Ugyanígy sokszor hiányoznak azok a szerződéses záradékok, melyek a befektetők befektetési-, cselekvési- és adózási kötelezettségeit kötelezően előírnák. Ezek között a tervezett tevékenységek pontos mibenléte is homályos marad, ami a projektek gazdaságosságának megítélését hátráltatja. Még ha vannak is ilyen jellegű teljesítményelvárások, valamint társadalmi és környezetvédelmi záradékok, gyakorta teljesen erőtleneek, és a legfelkapottabb célszörzrögök közül sokban az állami kapacitások ezek végrehajtására és ellenörzésére teljességgel elégteleneek. A pontosan és ellenörizhetően körülrít feladatok hiánya növeli a befektetési viták kockázatát, ha a vállalkozás – ami gyakorta előfordul – gazdasági nehézségekbe ütközik, megakadnak az építési munkálatok, vagy az elvárásai nem teljesülnek. Ha a kormányzatok utólagosan próbálnak meg feladatokat kiróni, akkor azt kockáztatják, hogy a cégek bepelelik őket. Ha van a befektető székhelye szerinti országgal kétoldalú beruházás-védelmi megállapodás, akkor a cégek nemzetközi választott bíróság elé vihetik az ügyet. Azok a kártérítések, melyeket ezek a bíróságok a vállalkozásoknak megítélnek, néha meghaladják a befektetés eredeti összegét.

A földterületek, illetve azok határainak és használóinak elégtelen meghatározása

Sok befektetési program esetében az átruházott földterület jogi helyzete is felettébb vitatott. Sok esetben nem vették a hagyományos földhasználati jogokat nyilvántartásba. Ennek megfelelően vannak semmilyen nyilvántartásban nem szereplő földterületek. És még ha rendelkezésre is állnak ezek a nyilvántartások, néha több egymással versengő igény is létezik. Például az öslakosok, a pásztorok, a vándor földművesek vagy más hagyományos használói csoportok részéről. Gyakran a földterületek határait sem határozzák meg pontosan, ami állandósuló viszályokhoz vezet az ültetvények terjeszkedésekor. Csalások, vagy hatásköri átfedések következtében, ugyanígy gyakori a földterületek kétszeri eladása, vagy átfedés olyan területekkel, melyeknek már más tulajdonosa vagy használója van, például az olyan közösségi földek esetében, mint a legelők vagy az erdők. Még azok a kistermelők sem védettek a földfoglalások ellen, akik a földjüket nyilvántartásba vetették, vagy földreform keretében jutottak ahhoz hozzá. Ehhez jön még annak a kockázata is, hogy a kormányzatok nagy jelentőségű közérdek ürügyén a már nyilvántartott és tulajdonossal rendelkező földet is átadhatják a befektetőknek. A jogbizonytalanság azonban semmiképpen sem tartja vissza a befektetőket. Sokan éppen azok iránt az országok iránt érdeklődnek, melyekben gyenge az államiség. „Ez arra figyelmeztet, hogy a földjogok gyenge elismerése növeli egy ország vonzóságát a földterületet keresők körében” – még a Világbank véleménye szerint is.⁸⁶

Nincs, vagy elégtelen a fizetség a földért

A föld utáni hajsza másik oldala a helyszínek versenye a befektetésekért. A fejlődő országok kormányzatai hajlandóak mindenféle állami kedvezményt megadni, hogy a befektetőket magukhoz csalogassák: adómentességet, vámmentességet és a bérleti díjakról való lemondást. Néha teljesen ingyen adják át az állami földeket a befektetőknek, a kielégítő befektetés reményében. Ez azonban nem csak az államháztartást terheli meg, hanem a földspekulációnak is kedvez. Ezért az átruházott földek közül sok évekig paragon hever, miközben elüzlött egykori művelői számára a föld továbbra sem hozzáférhető. Az ingyenes földjuttatások és

más befektető csalogatások szociálpolitikailag is rövidlátóak, hiszen az elosztás szempontjából elengedhetetlen, hogy a magángazdaság tevékenységeit sokkal jobban bevonják az adóztatásba. Azok az önkéntes teljesítések, melyekkel sok agrárbefektető dicsekszik, mint például iskolák, vagy egészségügyi intézmények létesítése, nem helyettesíthetik a pénzügyi kötelezettségeket. Sokszor ez a hamis ember barátság csak azt szolgálja, hogy a kötelező adókat elkerüljék.

Csekély a hatás a foglalkoztatásra és kevés a beruházás

A munkahelyekre és fizikai beruházásokra tett ígérek általában beváltatlanok maradnak. A Világbank felmérése különösen egyértelművé teszi, hogy egyenesen mennyire siralmas az üzleti alapú agrárbefektetések hatása a foglalkoztatásra. Ugyan csak hiányos adatok állnak rendelkezésre, de a rendelkezésre álló ismeretek arra figyelmeztetnek, hogy „a befektetések gyakorta a vártnál sokkal kevesebb munkahelyet teremtenek.”⁸⁷ Az elvárható munkahelyek száma 0,01 munkahely/hektár (egy 10 000 hektáros kukoricaföld esetében) és 0,35 munkahely/hektár (egy cukornádültetvény és egy hozzá kapcsolódó feldolgozó esetében) között változik. Emellett a sokat dicsért termeltetési szerződésekre alapozott mezőgazdaság sem tudja nyilvánvalóan csökkenteni a legtöbb fejlődő országban a munkaerő-felesleget. Ezzel szemben a családi gazdálkodás, melyet éppen az agrárberuházások szorítanak vissza, sokkal munkaerő-igényesebb. Több mint 500 millió család él a harmadik világban két hektárnál kisebb birtokból, még akkor is, ha – ahogyan ez manapság már

megszokott – jövedelmüket a gazdaságon kívül végzett munkával kell kiegészíteniük.⁸⁸ Egy és két hektár közötti terület rendszerint biztosítja több, mint négy ember számára a jövedelem alapját. A munkaerő-intenzitás tekintetében sem az ültetvények, sem a termeltetési szerződéseken alapuló mezőgazdaság nem versenyképes a családi gazdálkodással.

A befektetések engedélyezésének feltételei és átláthatósága csekély

A befektetési szerződésekhez nem lehet legtöbbször nyilvánosan hozzáférni. Az érintett közösségek nem tudnak a pontos tervekről. Ha a befektetők előzetesen nem egyeztetnek velük, és ez az általános gyakorlat, akkor gyakran elégtelen információ áll rendelkezésükre. Ha a közösségeknek is jóvá kell hagyniuk a földek átadását, gyakran kerül sor konfliktusokra. Néha az adott közösség helyett a földügylethez a beleegyezést megadó képviselő legitimitása is megkérdőjeleződik. Sokszor gyakorolnak a befektetők, vagy a kormányzat képviselői nyomást a helyi közösségekre, hogy kicsikarják beleegyezésüket a föld átengedésébe. Kormányzati oldalról gyakran hiányoznak a befektetések megrostálására vonatkozó világos követelmények. Az engedélyezési eljárásoknak elfogadható kizáró okokat is tartalmazniuk kellene, például a nemzeti termeléshez való hozzájárulás hiányát, a várható környezetterhelést vagy az élelmezés-biztonság veszélyeztetését, a korlátlan terméskivitel miatt. Mivel sok befektetés nem átláthatóan és eme követelmények megléte nélkül valósul meg, az érintetteknek minden alapjuk meg van az ilyen megállapodások megkérdőjelezésére.

4. Homokot vagy olajat a gépezetbe: Mit lehet tenni a földrablás ellen?

4.1. Kenőanyagok és placebo: a hivatalos válaszok

A részletes kockázatelemzés ellenére a fejlesztés-politika hivatalos intézményei a földüzletek új keletű hullámát alapvetően lehetőségnek tartják, mivel végre ismét forrásokhoz jut a hosszú ideig elhanyagolt mezőgazdaság. Vélekedésük szerint, a kockázatokat csökkenteni lehet magatartási irányelvekkel, ügyes tárgyalásokkal, az olyan, a kistermelőket is bevonó modellekkel, mint a termeltetési szerződések rendszere és a földhasználati jogok szabályozása. Kétségbe vonható azonban, hogy ezek az intézkedések elégségesek lennének a nagyfokú vidéki szegénység visszaszorításához, a kistermelők elűzetéstől való megvédéséhez és a természet kirablásának megfékezéséhez. Sokkal többre volna szükség a paraszti mezőgazdálkodás gazdasági túlélésének biztosításához. A hirtelen a vidékre özönlő üzleti célú agrárbefektetések egész biztosan nem helyettesítenek egy, a vidéki szegénység felszámolását megcélzó politikát.

Így például az is kérdéses, hogy azok a vállalkozások és kormányzatok, melyek eddig egymással egyezkedtek, az olyan önkéntes eszközökhöz, mint amilyenek az irányvonalak vagy -elvek, kötve érzik-e majd magukat. A civil szervezetek széles köre utasította el a Világbank, a FAO, az IFAD és az UNCTAD által 2010 januárjában bemutatott „A felelősségteljes agrárbefektetések elvei” című dokumentumot.⁸⁹ A civil szervezetek, köztük a *Via Campesina* kistermelői hálózat, közös nyilatkozata szerint, ezek az elvek a földfoglalások legitimációjához járulnak hozzá, mert a földhasználati jogokat egyetlen olyan gyenge feltételhez kötik, mint az érintettek kártalanítása. Ez tulajdonképpen a „társadalmilag elfogadható földfoglalásokról” szól.⁹⁰ Egy másik civil nyilatkozat rávilágít ennek a javaslatnak az intézményi hiányosságaira, mivel nem hivatkozik egyetlen olyan kötelező jogi eszközre sem, mint amilyenek a nemzeti előírások vagy az emberi jogok.⁹¹ A nemrégiben megreformált Világ

Élelmezés-biztonsági Bizottság 2010. októberi ülésén, Rómában, ezek az elvek is sajnálatosan gyengültek, mivel nem elfogadták, hanem csak tudomásul vették őket.⁹² Néhány kormányzat, valamint civil szervezet szóvá tette, hogy a megbeszélések hiányosak voltak.⁹³

Ezzel szemben a Világélelmezési Bizottság támogatta a FAO átfogóbb vállalkozásának folytatását önkéntes irányvonalak kidolgozására a földről és más természeti erőforrások kezeléséről (*Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land and Other Natural Resources*). A FAO egyeztetési folyamatában több ENSZ szervezet, a Világbank, állami fejlesztési ügynökségek és civil szervezetek, köztük olyan csoportok is, mint a *Via Campesina* vesznek részt. Ezen irányelvek értelmében, mindezt az emberi jogokra alapozott kezdeményezéseknek kell követniük. Egy pillantást vetve a vitairatra, melynek jövőbeli elemei a FAO nézőpontjából körvonalazódnak, láthatjuk azonban, hogy az irányvonalak mégis a földfoglalások logikájának fogságában maradhettek. Így a kormányzatoknak „átlátható azonosítási kritériumokat kell a privatizálható földekre és természeti erőforrásokra megfogalmazniuk.” Ugyancsak átlátható eljárást kell biztosítaniuk „ezen erőforrások tulajdonjogának átadására” és „kedvező környezetet a magánszektor számára.”⁹⁴ Arra még várni kell, hogy a résztvevő civil szervezeteknek sikerül-e ezeket a záradékokat a dokumentumból kivetetniük. Továbbá, pillanatnyilag ezeket az irányelveket önkéntes ajánlásoknak és nem kötelező szabályrendszernek szánják.

Megkérdőjelezhető továbbá az a feltételezés is, hogy az ügyes tárgyalások előnyös befektetési szerződésekhez vezethetnek. A FAO és mások is azt állítják, hogy a befektetési projektek érintettjeinek informálása, és jogi támogatása jobb megállapodásokhoz vezethet.⁹⁵ Pedig az óriási erőkülönbségeket a gazdálkodók és a konszernek között, nem lehet egyszerűen ügyesebb tárgyalásokkal

áthidalni. Az egyik oldalon családok ülnek, akiknek lényeges jövedelemforrásuk és egyetlen társadalombiztosításuk a saját földdarabjuk, a másikon pedig vállalkozások, amelyek erőforrásokkal, politikai támogatással és befektetési alternatívákkal rendelkeznek.

Nem tűnik kevésbe problematikusnak a termelési szerződések kiterjedt dicsérete sem. Az IFPRI nagyjából azt gondolja, hogy a termelési szerződéseknek hála, a kistermelők is profitálhatnak a közvetlen külföldi befektetésekből, anélkül, hogy elveszítenék az ellenőrzést földjük felett. „Ez egy nyertes forgatókönyv mindkét fél számára: helyi közösségeknek és külföldi befektetőknek egyaránt.”⁹⁶ A tapasztalatok ezzel a modellel azonban felettébb rosszak. Sok kistermelő keveredett adósságba, vagy a rossz termés miatt, vagy, mert nem tudta teljesíteni ama cégek minőségi követelményeit, amelyeknek szállítania kellett volna. Néhányan elvesztették a földjüket, és munkásként végeztek, azon a földön, ami valaha az övék volt. Nem ritka a gyors átmenet a termelési szerződéseken alapuló gazdálkodásból az adósságcsapdába, mint például az indonéziai olajpálma-ültetvényeken. Több mint négymillió kistermelő és a családja él ott olajpálma termelési szerződésekből a saját parcelláján. Eközben azt veszélyeztetik, hogy elveszítik az ültetvényeseknek hitelekért és csemetékért cserében elzálogosított földjüket. A *Sawit Watch*, egy indonéziai civil szervezet írja, hogy „a gazdálkodók egy állandó adósságra kárhozott életet” élnek.⁹⁷

A termelési szerződések gyakorta csak egy köztes lépcsőfokot jelentenek a koncentrációban. Sok szerződött kistermelő nem tudja tartósan se a kereskedők és a nagyáruházak kívánalmait teljesíteni, se a nagybirtokokkal felvenni a versenyt, és kiszorítják őket a piacról. Ha a termelési szerződésekkel jövedelemhez jutnak is egyes családok, semmiképpen nem általános gyógyír a vidéki szegények tömegei számára. Ehhez a földrajzi elterjeszhetősége is túlságosan korlátozott: leginkább nagyvárosok illetve fontosabb utak mellé koncentrálódnak, és a legjobb földeket igénylik.⁹⁸ Eme koncentráció miatt, a termelési szerződéseken alapuló gazdálkodás, még támogatás mellett sem lesz elérhető a vidéki szegények tömegei számára, akiket már régen megművelhetetlen területekre szorítottak: úttalan hegyvidékekre, előntött vagy kiszáradt területekre. A szerződéses termelés a gyakorlatban csak kevesek számára elérhető program.

Felettébb aljas a nemzetközi fejlesztési ügynök-

ségek számtalan programja a földnyilvántartás és a földhasználati jogok szabályozására. Ezek ugyanis összekapcsolják a magán földtulajdon biztonságát a gazdasági túlélési kényszer fokozott bizonytalanságával, mindenekelett az árutermelő mezőgazdaság támogatásával, mellyel csak kevés kistermelő tudja tartani a lépést. Egyértelműen elfordulva korábbi álláspontjától, a Világbank ma elismeri a nem hivatalos földhasználók szokásjogait, de védelmüket a világgiazi termelésbe való bevonásuknak tekinti. Tehát a kistermelők mindaddig megőrizhetik földhasználati jogukat, ameddig „átvihetőségük” a „legtermelékenyebb használók” közé biztosított. Ezt a koncentrációs folyamatot a rugalmas földpiac gyorsítja, ami alacsony „üzleti díjak” mellett teszi lehetővé a föld bérletét és vásárlását. A Világbank a 2008-as jelentésében a világ fejlődéséről kendőzetlenül leírja, hogy „földpiacok (...) amelyek a mezőgazdaságból való kiszállást segítik elő”. Ezek azért szükségesek, hogy „az elvándorlást a mezőgazdaságból meg lehessen könnyíteni.”⁹⁹

4.2. Egy alternatív megoldás

A vidéket egyre növekvő mértékben elárasztó közvetlen befektetések nem csak a föld fölött való rendelkezés megszerzését célozzák, hanem átfogó szerkezetváltást is az USA vagy Európa iparszerű mezőgazdasága mintájára. Van azonban egy igen fontos eltérés: míg az ipari országokban a paraszti gazdálkodás hanyatlása a háború utáni időszakban új munkalehetőségekkel járt együtt az iparban és a szolgáltatások területén, addig ezek a lehetőségek a fejlődő országokban lényegesen elmaradtak a szükségestől. Még a komolyan iparosodott, gyorsan fejlődő országok sem voltak soha abban a helyzetben, hogy kielégítő alternatív munkaalkalmat tudjanak kínálni a vidéki tömegeknek. Se az ipar, se az árutermelő mezőgazdaság, se az ültetvények, se a termelési szerződések nem biztosítanak elégséges jövedelmet, a szociális ellátórendszerrel pedig végképp hallgatni lehet.¹⁰⁰

Éppen ezért nélkülözhetetlen földdel rendelkezniük a szegények tömegeinek. A saját parcella az utolsó biztosíték, arra az esetre, ha minden más kereseti forrás megpecsételődne. Ennek alapján a fejlődő- és a gyorsan fejlődő országok szociálpolitikailag nem érettek a mezőgazdaság szerkezetének európai mintájú erőltetett átalakítására. Az adott körülmények között egyre több ember fog

nyomortelepekre, vagy mostoha körülmények közé kerülni. Éppen ezért az agrárbefektetések új keletű hulláma nem pótolja a mezőgazdaság sokéves elhanyagolását. Mindenekelőtt nem helyettesítheti a vidéki szegénység felszámolását célzó politikát. Mert ami most a vidékre özönlik, az nem a kedvezményes mikro hitel, amely a családi gazdálkodást tartósan a túléléshez segíthetné, hanem óriási összegű befektetői tőke a maximális haszon reményében. És ezt leginkább „agrár-gyárakkal”, monokultúrákkal és gépesítéssel érheti el, nem a lehető legtöbb munkaerő foglalkoztatásával. A növekvő vidéki szegénység felszámolása a befektetések eme formájából nem származhat.

Ahhoz, hogy elkerülhető legyen a parasztság nagy tömegeinek földönfutóvá válása, a járvány-szerűen terjedő földüzletek következtében, sokkal kiterjedtebb intézkedésekre van szükség, mint a kötelezettségek nélküli irányelvek. A mezőgazdaság finanszírozását teljesen más módon kell biztosítani, nem az üzleti befektetésekkel, amit a pénzügyi befektetők, az agráripár és a fejlesztési ügynökségek teljes egyetértésben népszerűsítenek. Szükség van egy alternatív befektetési tervre, ami nem egyedül a földtulajdon átruházásán alapul, hanem ama nagyszámú kisüzem fejlesztésén, amelyekben elsősorban a helyi élelmezés-biztonság érdekében termelnek. Amíg az új földfoglalások hajtóereje ilyen sokrétű, addig egy ilyen alternatív befektetési tervnek széleskörű cselekvési program keretében kell az alapjait letenni. A következőkben a politikai beavatkozás néhány területének felvázolása következik:

Az ellenállás erősítése és a földüzletek ellenőrzése

Minden alternatív agrárpolitikai megoldásnak vonatkozási alapnak kell tekintenie azokat a vidéki mozgalmakat, amelyek a szaporodó földfoglalások ellen veszik fel a küzdelmet. Eredményes önszerveződésük az előfeltétele annak, hogy befolyásuk az agrár- és földhasználati politikára egyáltalán érvényesíthető legyen. A szolidaritási munka fontos eleme támogatni őket ebben. Egy másik fontos feladat, melynek már sok emberi jogi szervezet és szolidaritási csoport szenteli magát, konkrét földviszályok esetén gyakorlati támogatást biztosítani. Ennek a tevékenységnek a kiszélesítésében segítséget nyújthat a tervezett földügyletek szisztematikus ellenőrzése, egy korai riasztást biztosító rendszer formájában. Ezt azután arra lehetne használ-

ni, hogy növeljék a nyilvánosság nyomását a befektetők anyaországában, különösen, ha üzleteik földfoglalásokkal, kitelepítésekkel és környezetrombolással járnak.

A nemzeti befektetési eljárások megújítása

A fejlesztési ügynökségek szintén felelősek a földügyletek átláthatatlan eljárásaiért, mivel sok befektetési társaság a segítségükkel jött létre. Ezekben a befektetői érdekek legtöbbször méltánytalanul megelőzik a közérdeket. Ezeknek az eljárásoknak ezért széleskörű megújítására és mindenekelőtt átláthatóbbá tételére van szükség. A szerződésekhez az érintetteknek is hozzáférést kell biztosítani, hogy a lehetséges következményeket felbecsülhessék. Emellett szükséges a projektjavaslatok engedélyezésének és elutasításának elfogadható, demokratikus feltételrendszerének kidolgozása. Továbbá, az agrárbefektetőket kötelező teljesítménykövetelmények elé kell állítani, melyeket ellenőriznek is és be nem tartásukat szankcionálják is.

A földhasználati jogok kedvezményes díjú nyilvántartásba vétele

Még ha nem is nyújt teljes védelmet a hagyományos földhasználati jogok nyilvántartása, megkönnyítheti a kistermelők, a pásztorok és az őslakosok érdekeinek érvényesítését befektetési kérelmek esetén. Ennek során nem szükséges mindenképpen egyéni földtulajdonjogot bejegyezni, ehelyett közösségek által használt területeket csoportok is bejelenthetnének. A vidéki szegények számára azonban jelentős akadály ezeknek az eljárásoknak a költsége. Ezért, a földek nyilvántartásba vételének kedvezményes díjazásává tétele, fontos intézkedés arra, hogy az erőviszonyokat legalább kis részben a perifériára szorultak javára lehessen billenteni. Ezeket a nyilvántartásba vételi eljárásokat mindenekelőtt a nők számára kell megkönnyíteni, mivel ők a földtulajdon tekintetében erősen háttérbe vannak szorítva.

Újraelosztó agrárreform és a szegénységet csökkentő befektetések

Az agrárreformok gyakorta csak a már eleve nagyobb üzemek ama részének kedveznek, melyek a nemzetközi versenyben helyt tudnak állni. A vidéki szegénység megszüntetése érdekében, figyelmük-

nek a kis családi gazdaságok nagy tömege felé kellene fordulnia, melyek sokkal nyomorúságosabb körülmények között termelnek. Az agrárreformoknak nem csak termékeny földhöz kellene ezeket juttatniuk, hanem megfelelő vetőmaghoz, hitelekhez és tanácsadáshoz is, valamint biztosítaniuk kellene a termelői és a felhasználói árak stabilitását is. Ezeknek a feladatoknak jó részét korábban marketing testületek látták el, amelyeket a szerkezetváltási programok következtében szétverték, vagy nagymértékben meggyengítettek. Ezeknek az intézményeknek a helyreállítása, a szegénységre figyelő megújítása, és demokratikus ellenőrzése (a korrupció megszüntetése érdekében is), lehetővé tehetné a kistermelők számára a gazdasági túlélést, terményeik rögzített minimum áron való átvételével, valamint a fogyasztók számára hozzáférést biztosíthatna a kedvező árú élelmiszerekhez. Az árak ilyen stabilizálása nélkül azonban, a kisparaszti földtulajdonosok hosszabb vagy rövidebb távon csak az agráripárt fogják tovább gazdagítani, mert nem lesznek képesek állni a versenyt.

Alternatív kereskedelmi és befektetési megállapodások

A neoliberais kereskedelmi megállapodások piacnyitási követelményei megkönnyítik a nemzetközi agráripár hozzáférését az olyan szűkösön rendelkezésre álló erőforrásokhoz, mint amilyen a víz, a föld, vagy a biológiai sokféleség, és tovább élezi a termőföldért folytatott versenyt. A kétoldalú befektetés-védelmi megállapodások szintén hátráltatják a mezőgazdasági termelés szabályozását és az újraelosztó agrárreformot, mert ezeket közvetve, vagy közvetlenül kijátszhatják, illetve a konszernek megtámadhatják. Ezért, szükség van alternatív kereskedelmi és befektetési megállapodásokra, melyek a) az agrárpiacon külső védelmét és az árstabilitást lehetővé teszik, b) a természetes erőforrásokra (víz, föld, fajok sokfélesége) nehezedő nyomást csökkentik és c) elősegítik a társadalmi és környezeti normák betartását a mezőgazdasági termelés során illetve az újraelosztó agrárreformot.

A befektetők ellenőrzése és a káros pénzügyi termékek betiltása

Nem szabad az agrárpiacon egyre erősebben tóduló pénzügyi befektetőket tabuként kezelni. Pénzügyi befektetéseikkel igényt formálnak a földre, több millió ember megélhetésének alapjára. Magas nyereségigényükkel elősegítik az agráripár kon-

centrálódását, a monokultúrák terjedését és az erőforrások kizsákmányolását. Ezért a szabályozás nem merülhet ki önkéntes előírásokban és önuralomban, hanem tiltania kell a káros beruházásokat és pénzügyi befektetéseket. Az agráralapok – amint azt a Deutsche Bank portfóliójára vetett pillantás megmutatta – nagymértékben a környezetrombolásba és az emberi jogok megsértésébe fektetnek be. Emellett pedig, mocskos üzleteiket postafiók cégeken keresztül, pénzügyi paradicsomokban üzik, amelyek nem szolgálnak mást, csak az adócsalást, a pénzmosást és a pénzügyi felügyelet alóli kibújást. Ezeknek az adóparadicsomoknak a bezárása nemcsak a befektetések ellenőrzését könnyítené meg, hanem a káros befektetések egy részét is elsöpörné.

Fejlesztési együttműködés a kisparaszti mezőgazdaságért

A mezőgazdaság évtizedes – és ezzel végülis a szegénység elleni küzdelem – elhanyagolása után, lassan ismét növekednek a hivatalos fejlesztési támogatások a mezőgazdaság területén. Természetesen ezzel együtt felmerül az a kérdés is, hogy tulajdonképpen mire fordítódnak ezek a források. A fejlesztési bankok és ügynökségek eddig túlságosan is az árutermelő mezőgazdaságra, a kivitelre való termelésre és a világpiaci integrációra figyeltek, és elhanyagolták a tényt, hogy a kistermelők nagy tömegei nyomorúságban vannak. Ha a gazdaságélénkítés helyett, újra a szegénység elleni küzdelmet akarnak szolgálni, akkor a kifejezetten marginalizálódott csoportokba kellene befektetniük, és az újraelosztó agrárreformot kellene támogatniuk. Ebben az irányban tett lépés volna, ha a fejlesztési ügynökségek forráskihelyezéseinek átláthatóságát helyreállítanák. Ennek tulajdonképpen magától értetődőnek kellene lennie, hiszen legnagyobb részben adóból befolyt pénzekekről van szó. Emellett az agráralapokban való részesedést, és az agráripár, illetve a földfoglalások finanszírozását le kell állítani. Ez már csak azért is ajánlatos, mert a fejlesztési szervezetek – mégiscsak állami vagy államközi intézmények – az alapokkal folytatott üzletekkel, a pénzügyi paradicsomokkal kerülnek kapcsolatba, azaz az adóelkerülés és a pénzmosás mocsaraival.

A termőföldért folytatott versengés korlátozása a kereslet oldaláról

Egyre fontosabb területét jelentik a politikai be-

avatkozásnak azok az intézkedések, melyek a termőföldért folytatott versengést a kereslet oldaláról akarják korlátozni. A termőföldre nehezedő nyomás a világnépesség növekedésével, a bioüzemanyagok felkapottságával és a megváltozott táplálkozási szokásokkal tagadhatatlanul megnőtt. Nem minden hasznosítás okvetlenül szükséges vagy célszerű. Az igényeknek egy jelentős része alapvetően elhagyható volna, ami a szántóterületek hasznosítására, és az erdők felégetésére nehezedő nyomást is csökkenthetné. A bioüzemanyagok használatára vonatkozó moratórium ugyanúgy segítene, mint az állati fehérjére alapozott táplálkozás szerepének mérséklése, és ezáltal, az élelmiszer iránti igény csökkentése. Mivel a növényi energia átalakulása állati energiává nem jó hatásfokú, a gabonák takarmányozása, és a hús- és tejtermékek fogyasztása, aránya

lanul megnövelte a termőföldigényt az elsősorban növényi eredetű táplálkozáshoz képest. Továbbmenve, olyan intézkedések szükségesek, amelyek csökkentik az élelmiszeripar termelési láncolatának teljes hosszában az élelmiszerek pazarlását: betakarítási és betakarítás utáni veszteségek, pazarlás a nem hatékony feldolgozás miatt, a túl hosszú szállítás, illetve a szakszerűtlen csomagolás és tárolás miatti megromlás, a nagyáruházak ésszerűtlen minőségi követelményei, a frissárak elkülönítése és a megtévesztő lejáratidők, amelyek a fogyasztókat a még elfogyasztható élelmiszerek túl korai kidobására készítik, és végül csak a kereskedelmi forgalmat növelik. Becslések szerint ezeknek a pazarlásoknak a következtében, az összes élelmiszer fele kárbavész.¹⁰¹ Ezeknek a nagymértékben elkerülhető veszteségeknek a csökkentése a termőföldért folytatott versenyt is mérsékelné.

5. Végjegyzetek

- ¹ World Bank, 'Rising Global Interest in Farmland. Can It Yield Sustainable and Equitable Benefits?', 2010. szeptember 7.
- ² ugyanott 36. oldal
- ³ Action Aid, 'Five out of Ten? Assessing the AU's 10% budget target for agriculture', 2009. június
- ⁴ World Bank, *World Development Report 2008: Agriculture for Development*, Washington 2007.
- ⁵ Thomas Fritz, *Dem Weltmarkt misstrauen: Die Nahrungskrise nach dem Crash*, FDCL, Berlin 2008.
- ⁶ World Bank, 'Who Are the Net Food Importing Developing Countries?', Policy Research Working Paper 4457, 2008. január
- ⁷ UNCTAD, *The Least Developed Countries Report 2010: Towards a New International Development Architecture for LDCs*, New York/Genf 2010. 16. oldal
- ⁸ OECD-DAC, 'Measuring Aid to Agriculture', April 2010. Noha az adott időszakban a hivatalos fejlesztési segélyek összességükben nőttek, a mezőgazdaság százalékos részesedése a fejlesztési segélyekből csak kismértékben, 4-5%-ra emelkedett. Lásd: Global Donor Platform for Rural Development: <http://www.donorplatform.org/content/blogsection/4/126/>.
- ⁹ World Bank, 'Rising Global Interest in Farmland. Can It Yield Sustainable and Equitable Benefits?', 2010. szeptember 7. 1. oldal
- ¹⁰ UNCTAD, *World Investment Report 2009: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development*, New York/Genf 2009. 103. oldal
- ¹¹ ugyanott 95. oldal
- ¹² ugyanott 112. oldal
- ¹³ ugyanott 127. és azt követő oldalak
- ¹⁴ ugyanott 105. oldal
- ¹⁵ ugyanott 110. oldal
- ¹⁶ Moussa Kondo, 'Signature de convention entre la Chine, la Libye et le Mali: En faveur du développement de notre pays', *Nouvel Horizon*, 2008.11.03.
- ¹⁷ GTZ, 'Foreign Direct Investment (FDI) in Land in Mali', Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit, Eschborn, 2009. december
- ¹⁸ GRAIN, 'Rice land grabs undermine food sovereignty in Africa', *Against the Grain*, 2009. január
- ¹⁹ Lamine Coulibaly/Boaventura Monjane, 'Libyan land grab of Mali's rice-producing land', *La Via Campesina*, 2009.09.10. Laetitia Clavreul, 'Terres arables: Le Mali au coeur des convoitises', *Le Monde*, Bilan Planète, 2009.11.09.
- ²⁰ GTZ, 'Foreign Direct Investment (FDI) in Land in Mali', Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit, Eschborn, 2009. december
- ²¹ CH Sylla/Sékou Tamboura, 'Abdallah Youssef, directeur général de Malibya à L'AUBE: Notre ambition pour le Mali', *L'aube*, 2008.11.10.
- ²² Nina Boschmann, 'Analyse préalable de l'impact sur la pauvreté (APIP), Coopération malienne-allemande, Irrigation N'Débougou III (2003 65 577) et Valorisation de potentiel agricole dans la zone de N'Débougou (2007 65 073)', Rapport de la Mission, Berlin, 2008. március
- ²³ Ministry of Foreign Affairs, Kingdom of Saudi Arabia, 'Custodian of the Two Holy Mosques Receives Minister of Commerce and Industry', Pressemitteilung, 2009.01.26.
- ²⁴ Souhail Karam, 'Hadco outlines food security plans', *Reuters*, 2009.02.16.
- ²⁵ Wudineh Zenebre, 'Al Amoudi's hunt for arable land swells to half a million hectares', *Addis Fortune*, 2009.09.14.
- ²⁶ Lásd: <http://www.cnadc.cn/English/Profile/Corporation/index.asp>
- ²⁷ Lásd: <http://chinaagriculture-2286091.en.gongchang.com/>
- ²⁸ Jamil Chade, 'China negocia terras para soja e milho no Brasil', *O Estado de São Paulo*, 27.4.2010.
- ²⁹ 'Estatual da China quer produzir soja na Brasil', *O Estado de São Paulo*, 22.4.2010.
- ³⁰ Lásd: <http://www.chinabdh.com/English/index.htm>
- ³¹ 'Saiz firmó con China para proveer alimentos por 20 años', *La Nación*, 2010.10.25.
- ³² Lásd például: GRAIN, 'The new farm owners – Corporate investors lead the rush for control over overseas farmland', *Against the Grain*, 2009. október
- ³³ Klaus Deininger, 'Large-scale land acquisition – What is happening and what can we do?', World Bank team (ARD, DEC, LEG, SDV), előadás, Föld napja, 2010.01.24., Róma, <http://www.donorplatform.org/content/view/332/210/>
- ³⁴ HighQuest Partners, 'Private Financial Sector Investment in Farmland and Agricultural Infrastructure', OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers, No. 33, OECD Publishing 2010.
- ³⁵ ugyanott 13. oldal
- ³⁶ ugyanott 19. oldal
- ³⁷ FIAN Deutschland/Profundo, 'German investment funds involved in land grabbing', kézirat, 2010.10.25., Köln/Amszterdam.
- ³⁸ Az alábbi DWS-alapok: *DWS Global Agribusiness*, *DWS Invest BRIC Plus* és *DWS Invest New Resources*. Lásd: DWS, 'DWS Global, Semiannual Report 2010' illetve DWS, 'DWS Invest, Semiannual Report 2010'.
- ³⁹ 'Cosan planeja captação externa de US\$ 300 milhões com bônus perpétuos', *Jornal Corporativo/Bloomberg*, 2010.10.23.
- ⁴⁰ Lauro Veiga Filho, 'Terras – A Invasão Estrangeira', in: *Safra, Revista do Agronegócio*, 2010. január, 30-36. oldal
- ⁴¹ Fabiana Batista, 'Cresce apetite da Radar por aquisição de terras', *Valor Econômico*, 2010.11.04.
- ⁴² Royal Dutch Shell, 'Shell and Cosan sign joint venture', sajtóközlemény, 2010.08.25.
- ⁴³ 'BNDES financia usinas que compram cana ilegal de áreas indígenas, diz MPF', *Última Instância*, 2010. 11.05. Ministério Público Federal, Procuradoria da República

no Estado de Mato Grosso do Sul, 'Nota de esclarecimento', 2010.05.17.

⁴⁴ FIAN Internacional, 'Os Agrocombustíveis no Brasil', Heidelberg 2008., 48. és azt követő oldalak

⁴⁵ Survival Internacional, 'Shell envolvida em disputa por apropriação de terra indígena no Brasil', 2010.09.29.

⁴⁶ Angela Pinho/Eduardo Scolese, 'Ministério inclui Cosan na 'lista suja' do trabalho escravo', *Folha de São Paulo*, 2010.01.01.

⁴⁷ Cirilo Junior, 'Trabalho escravo faz BNDES suspender empréstimos à Cosan', *Folha de São Paulo*, 2010.07.01.

⁴⁸ Lásd: FIAN Deutschland/Profundo, 'German investment funds involved in land grabbing', kézirat, 2010.10.25. Köln/Amszterdam.

⁴⁹ Cresud, 'Memoria y Estados Contables', 2010.06.30.

⁵⁰ BrasilAgro, 'Divulgação de Resultados – Trimestre findo em 30 de setembro de 2010', São Paulo, 2010.10.29.

⁵¹ Cresud, 'Memoria y Estados Contables', 2010.06.30.

⁵² Miguel Bonasso, 'Un ecocida llamado Romero', *Crítica de la Argentina*, 2008.06.03., 24-25. oldal

⁵³ Andrés Leake/María de Ecnomo, *La deforestación de Salta 2004-2007*, Fundación Asociana, Salta 2008.

⁵⁴ Defensor del Pueblo de la Nación, 'Deforestación en la Provincia de Salta – Consecuencias Biológicas y Sociales', Informe Especial, 2009.

⁵⁵ Valamint a *DWS AgriX Garant 2013* valamint a *DWS Invest Chinese Equities is részese dtek a Wilmar-ban*. Lásd: FIAN Deutschland/Profundo, 'German investment funds involved in land grabbing', kézirat, 2010.10.25., Köln/Amszterdam. valamint: DWS, 'DWS Invest, Semiannual Report 2010'.

⁵⁶ Lásd: http://www.wilmar-international.com/business_plantations.htm

⁵⁷ Forest Peoples Programme/Sawit Watch et al., 'Procedural irregularities and standards violations in IFC support for Wilmar Trading', levél az IFC panaszügyi előadójának 2007.07.18.

⁵⁸ a panaszügyi tanácsos/ombudsman (CAO) ellenőrzése az IFC-ben, ellenőrzési jelentés, C-I-R6-Y08-F096, 2009.06.19.

⁵⁹ Markus Colchester, 'Palm oil and indigenous peoples in South East Asia', kézirat, Forest Peoples Programme, 2010.

⁶⁰ 'Wilmar Secures 200,000 Hectares of Land in Merauke Food Estate for Sugar Plant', *Indonesia Today*, 2010.02.09.

⁶¹ TAPOL/Down to Earth, 'Journalist's death overshadows launch of Papua food project', sajtóközlemény, 2010.08.11.

⁶² Human Rights Watch, "What Did I Do Wrong?" – *Papuans in Merauke Face Abuses by Indonesian Special Forces*, New York 2009.

⁶³ AMAN, Statement on Agenda Item 4: Human Rights (9th UNPFii), 2010.04.29., www.indigenousportal.com

⁶⁴ 'Indonesia: Agriculture expansion plan under fire', *IRIN*, 2010.03.26.

⁶⁵ Lásd például: DWS, 'DWS Invest, Semiannual Report 2010'.

⁶⁶ az ENSZ Kambodzsai emberi jogi főképviselőjének irodája, a főtitkár különleges kambodzsai megbízottja, 'Economic land concessions in Cambodia – A human rights perspective', Phnom Penh, 2007. június

⁶⁷ Thomas Reutter, 'Brutale Landnahme – Wie sich

DWS-Fonds der Deutschen Bank am 'Land Grabbing' beteligen', *Südwestrundfunk*, riport, Mainz, 2010.11.08.

⁶⁸ Bridges Across Borders Cambodia, 'Bittersweet – A Briefing Paper on Industrial Sugar Production, Trade and Human Rights in Cambodia', 2010. szeptember, 3. oldal

⁶⁹ egy sajtócikkben azt állította a *Khon Kaen Sugar Industry* igazgatója, hogy cukor exportjuk az EU *Everything but Arms-* (EBA) kezdeményezés kvótáját használja ki. Lásd: 'Getting Cambodia milling again', *Phnom Penh Post*, 2010.01.28. Az EBA-t 2001-ben az EU általános kedvezményeinek rendszerébe integrálták. Lásd: <http://ec.europa.eu/trade/wider-agenda/development/generalised-system-of-preferences/everthing-but-arms/>. Az EU 732/2008 irányelve értelmében az EU-nak a legkevésbé fejlett országok cukor exportjára kivetett vámokat 2009.10.01-ig teljesen fel kell számolnia. Lásd: Council Regulation (EC) No 732/2008 2008. július 22.

⁷⁰ Council Regulation (EC) No 732/2008 2008. július 22., 15. cikkely

⁷¹ FIAN Deutschland/Profundo, 'German investment funds involved in land grabbing', kézirat, 2010.10.25., Köln/Amszterdam.

⁷² Olam International, 'Annual Report 2010 – Delivering our Strategy'.

⁷³ Olam/Wilmar, 'Wilmar and Olam to form a 50:50 joint venture, Nauvu Investments, to invest in integrated palm oil, natural rubber and sugar assets in Africa', Szingapúr, 2007.11.15.

⁷⁴ Olam International, 'Olam International forms joint venture with Republic of Gabon to develop large-scale palm plantations in Gabon with an initial investment of US\$236M', 2010.11.13. Olam International: 'Investment in Greenfield Oil Palm Plantations in Gabon', előadás, 2010.11.13.

⁷⁵ 'Police, Revenue Agencies Raid Olam Ghana Offices', *ThinkGhana*, 2007.02.09.

⁷⁶ 'Arroz nos últimos três meses: Milhares de toneladas entraram ilegalmente', *Macua de Moçambique*, 2009.06.27.

⁷⁷ Greenpeace, 'Carving up the Congo', Amszterdam, 2007. április, 38. és azt követő oldalak

⁷⁸ 'Greenpeace dénonce la violation du Code forestier en RDC', *Le Potentiel*, 2007.12.04.

⁷⁹ Luís Nhachote, 'Florestas na Zambézia a saque – Frelimo implicada na barbárie', *Canal de Moçambique*, 2009.06.29.

⁸⁰ Greenpeace, 'Carving up the Congo', Amszterdam, 2007. április, 38. és azt követő oldalak

⁸¹ Egy a *Deutsche Bank* kockázati alapok kezelőiből álló részlege, az *Equity Special Situations* csapata, 2004-ben névtelenül a formálisan független *Altima Partners LLP*-hez került. Még most is szoros munkamegosztás zajlik, melyben a *Deutsche Bank* az *Altima Partners* számára fontos feladatokat vesz át, például brókerként és az *Altima*-Fonds értékesítőjeként. Vö.: Deutsche Bank, Private Wealth Management, 'Global Investment Management. Deutsche Bank (PWM) SICAV – Alternative Strategies EURO', Q2 Review, 2004. július

⁸² IFC, 'IFC's Largest Equity Investment in Agribusiness to Increase Global Food Supply', sajtóközlemény, Washington, 2009.12.02.

⁸³ IFC, 'Rising Food Prices: IFC's response', IFC News, 2008.07.30.

⁸⁴ African Development Bank, 'AfDB Commits USD 40 Million in the African Agriculture Fund', sajtó-

közlemény, Tunisz, 2010.05.19.

⁸⁵ World Bank, 'Rising Global Interest in Farmland. Can It Yield Sustainable and Equitable Benefits?', 2010. szeptember 7., 38. és azt követő oldalak

⁸⁶ ugyanott 37. oldal

⁸⁷ ugyanott 45. oldal

⁸⁸ Nagymértékben függ a kontextustól, hogy mekkorának kell lennie egy gazdaságnak ahhoz, hogy abból a családok megéljenek. Az IFPRI becslései alapján, egy túlélésre képes gazdaságnak, két fő teljes foglalkoztatása esetén, öntözött körülmények között 1 hektárt kell megművelnie, a csapadékra hagyatkozva pedig, ahogy a legtöbb kistermelő teszi, 3 hektárt. Lásd: Peter Hazell/Collin Poulton/Steve Wiggins/Andrew Dorward, 'The Future of Small Farms for Poverty Reduction and Growth'. International Food Policy Research Institute (IFPRI), Washington, 2007. május

⁸⁹ FAO, IFAD, UNCTAD, World Bank, 'Principles for Responsible Agricultural Investment that Respects Rights, Livelihoods and Resources', vitairat, 2010.01.25.

⁹⁰ La Via Campesina et al., 'Stop Land Grabbing Now', 2010.04.22., <http://farmlandgrab.org/12200>

⁹¹ The Global Campaign for Agrarian Reform, Land Research Action Network, 'Why We Oppose the Principles for Responsible Agricultural Investment', 2010. október

⁹² Committee on World Food Security, Thirty-sixth Session, zárónyilatkozat, Róma, 2010. október 11-14. és 16.

⁹³ Sofia Monsalve, 'Forerunning new international decision-making on land-issues? – A report on the CFS land discussions, Róma, 2010. október 8-16.

⁹⁴ FAO, 'Towards Voluntary Guidelines on Responsible Governance of Tenure of Land and other Natural Resources', vitairat, Land Tenure Working Paper 5, 2009. január, 18. és azt követő oldalak

⁹⁵ IIED/FAO/IFAD, *Land grab or development opportunity? Agricultural investment and international land deals in Africa*, London/Róma 2009.

⁹⁶ IFPRI, 'Land Grabbing' by Foreign Investors in Developing Countries: Risks and Opportunities', International Food Policy Research Institute, Policy Brief 13, 2009. április

⁹⁷ Sawit Watch/Forest Peoples Programme, *Ghosts on our Own Land: Indonesian Oil Palm Smallholders and the Roundtable on Sustainable Palmoil*, Bogor/Moreton-in-Marsh 2006.

⁹⁸ Uwe Hoering, *Agrar-Kolonialismus in Afrika. Eine andere Landwirtschaft ist möglich*, Hamburg 2007, 115. és azt követő oldalak

⁹⁹ World Bank, *World Development Report 2008: Agriculture for Development*. Washington 2007, 9. oldal

¹⁰⁰ Részletesen: Thomas Fritz, *Peak Soil – Die globale Jagd nach Land*, 2. kiadás, Berlin 2010, 135. és azt követő oldalak

¹⁰¹ Stockholm International Water Institute, 'Saving Water: From Field to Fork – Curbing Losses and Wastage in the Food Chain', SIWI Policy Brief, Stockholm 2008.

A Chile-Latin-Amerika Kutató- és Dokumentációs Központ (FDCL)

1974 óta információs és kommunikációs központ, olyan emberek gyűjtőhelye és találkozási pontja, akik Latin-Amerika után érdeklődnek, vagy bizonyos kapcsolódó témákkal akarnak foglalkozni. Különböző projektek, politikai kezdeményezések, országos bizottságok, bevándorló csoportok és Latin-Amerikához köthető sajtóesemények zajlanak az FDCL ernyője alatt. Archívumunk segítségével az egyesület 1974-es alapítása óta szolgáljuk folyamatosan Latin-Amerika társadalmi, gazdasági és politikai fejlődésének illetve ezek „északi” országokkal fennálló kapcsolatának kritikus adalékokkal való dokumentálását.

Az FDCL alapvetően internacionalista szemléletű, és a német szolidaritási valamint a világszerte létező globalizáció-kritikus mozgalmak részének tekinti magát. Latin-Amerikára és a Karibi-térségre összpontosítva, többek között a globalizáció különböző vonatkozásaival és a nemzetközi fejlődés keretfeltételeivel foglalkozunk észak és dél kapcsolatának kontextusában. Emellett kereskedelmi és fejlesztési politikával, ökológiával, migrációval és rasszizmussal valamint a haladó mozgalmak és politikai szereplők közötti kapcsolatokkal Németországban és Latin-Amerikában. A politikai, polgári illetve gazdasági, szociális és kulturális emberi jogok érdekében való fellépés mindenkor az FDCL munkájának központi törekvése.

További információk: www.fdcl.org

Ezt a projektet az Európai Unió és az InWEnt GmbH támogatta a BMZ forrásaiból.

A nagy elűzetés

Agrárbefektetések és hajsza a földért
Thomas Fritz, 2010. december

ISBN 978-3-923020-51-5

